

Dopisna teologija

KRŠĆANIN U VREMENU I PROSTORU

II. CIKLUS – 1.GODINA

6. PISMO

SVJEDOČANSTVO NOVOG ZAVJETA O KRISTU – PUTOVI TUMAČENJA

Uvod:

“Božja samoobjava dosiže u Isusu Kristu svoje nenadmašivo savršenstvo. Stoga je on posljednji događaj i posljednja riječ božanskog samoočitovanja. Nije on to zbog toga što je Bog odlučio nakon njega ne objavljivati se više, nego stoga što se u Isusu Kristu Bog do kraja očitovao. U njemu se Bog u tjelesnom obličju pojavio među ljudima tako da Krist po prikazu Ivanova Evanđelja može reći: ‘Tko je vidio mene, vidio je i Oca’ (Iv 14,9).” Tim rečenicama iz prethodnog pisma (usp. 2.21) dodirnuti je već tema koju ćemo u narednim pismima posebice obrađivati.

Ako smo se u prvom krugu osnovnog kursa više bavili pitanjem čovjeka kao takva i obrađivali pitanja koja mu se baš u ovo vrijeme nameću, ovaj drugi krug, koji upravo započinje, više će pažnje posvetiti “Božjem odgovoru spasenja u Kristu”. Ovo će se pismo pozabaviti prajsvjedočanstvom o misteriju Krista u kome je Bog dao svoj odlučni odgovor na sva ljudska pitanja u pogledu spasenja i smislu života. Svjedočanstvo Pracrkve o Isusu Kristu, zabilježeno u spisima Novoga zavjeta, po obliku je mnogostruko, a ipak ima jedno zajedničko središte: Priznanje da je Isus Krist i Gospodin.

Poznavanje toga priznanja zahtijeva intenzivan rad sa Svetim pismom. A on se može odvijati uz pomoć sredstava koje je stvorila znanost tumačenja Biblije (egzegeza). Na taj način treba u situaciji u kojoj su nastajali ti spisi otkriti njihov poseban karakter i stvarnu namjenu koja se željela postići tim spisom. Tko želi shvatiti Novi zavjet kao Božju riječ u ljudskoj riječi, taj ne može zanemariti tih spoznaja.

Ovo pismo sadrži mnogo svetopisamskih tekstova, odnosno češće upućuje na te tekstove. To je zato da vam se pruži pomoć u vašem sve većem upoznavanju Novoga zavjeta. Ta biblijska mjesta ne morate, naravno, pamtit.

SADRŽAJ

- 1 Metodički pristupi novozavjetnom svjedočanstvu o Kristu
 - 1.1 Novi zavjet kao svjedočanstvo o Kristu
 - 1.11 Novi zavjet – poruka o Isusu Kristu
 - 1.12 Novi zavjet – poziv na opredjeljenje
 - 1.2 Novozavjetno svjedočanstvo o Kristu – svjedočanstvo za konkretne ljude
 - 1.21 Isus Krist kao temelj i sadržaj Novoga zavjeta
 - 1.22 Konkretni povodi novozavjetnih spisa:
 - odlučujući za spis
 - važni za tumačenje
 - 1.23 Pretpovijest novozavjetnih spisa:
 - Prenošnje usmenom predajom
 - Navještanje u različitim “Sitz im Leben”
 - Prvi pisani sastavci
 - 1.3 Novozavjetno svjedočanstvo o Kristu – metodički pristupi
 - 1.31 Zapažanja na pojedinim Evanđeljima
 - Sličnosti i razlike
 - Ovisnosti
 - 1.32 Metode tumačenja Svetog pisma
 - literarno kritička metoda
 - metoda povijesti oblika
 - metoda povijesti redakcije
 - 1.33 Historijsko – kritička metoda kao put k vjerničkom shvaćanju
 - 1.4 “Govorni načini” novozavjetnog svjedočanstva o Kristu
 - 1.41 Rodovi
 - 1.42 Oblici
 - 1.43 Obrasci
 - 1.5 *Zadaci*
2. Oblici usmenog naviještanja Krista
 - 2.1 “Propovijed” i njezini oblici
 - 2.11 Misijska propovijed
 - 2.12 Propovijed kršćanskoj zajednici
 - 2.2 “Razgovor” i njegovi oblici
 - 2.21 Raspra s protivnicima
 - 2.22 Poučan razgovor s pristašama
 - 2.3 “Pravilo zajednice” i njegovi oblici
 - 2.31 Pravila za zajednički život u zajednici
 - 2.32 Pravila za službe u zajednici
 - 2.4 *Zadaci*
3. Prva pisana svjedočanstva vjere u Krista
 - 3.1 Pavlova pisma zajednicama i njihovi oblici
 - 3.11 Pavlova pisma kao prigodni spisi
 - 3.12 Pismo kao nadomjestak uz usmeno priopćenje

- 3.13 Pojedinačni elementi Pavlovih pisama
 - Uvodni obrasci
 - Obrasci vjeroispovijedi
 - Tumačenje Pisma
 - Pouka (pareneza)
 - Polemika

- 3.2 Zbirka izreka “Q” i njezini oblici
- 3.21 Izvor Q kao podloga za Mt i Lk
- 3.22 Izvor Q kao izvor izreka
- 3.23 Pojedinačni oblici izreka u izvoru Q:
 - Polemični razgovor s đavlom
 - Proglas mesijanske vladavine nad svijetom
 - Izvješće o čudu
 - Vjerska pareneza (pouka u vjeri)

- 3.3 Drugi dokumenti koji su ušli u Evanđelja
- 3.31 Opisi čuda
- 3.32 Raspre i poučni razgovori
- 3.33 Prispodobе
- 3.34 Proročke i apokaliptičke riječi
- 3.35 Muka

- 3.4 *Zadaci*

- 4. Evanđelja kao središte novozavjetnog svedočanstva o Kristu

- 4.1 Književni rod evanđelja
- 4.11 Nastanak Evanđelja u prijelaznom razdoblju
- 4.12 Evanđelisti kao neočevici
- 4.13 Evanđelje kao posadašnjenje Isusa Krista u novoj situaciji

- 4.2 Posebnost Evanđelja
- 4.21 Značajke Markova Evanđelja:
 - Suputništvo na Isusovu putu
 - Poziv na obraćenje i vjeru
 - Sudioništvo u Isusovoj “sudbini”
 - Susret s Isusom, Spasiteljem svega čovjeka
- 4.22 Značajke Matejeva Evanđelja:
 - Povijesni pogled unatrag i unaprijed
 - Crkveni poučni spis
 - Evanđelje o Isusovoj prisutnosti u njegovoj Crkvi
- 4.23 Značajke Lukina Evanđelja
 - “Knjiga” predaja
 - Opsežan vlastiti materijal
 - Povijesno spasenjska perspektiva
 - Svijest o sadašnjosti spasenja
- 4.24 Značajke Ivanova Evanđelja
 - Posebnost u govoru, sadržaju i teologiji
 - Posredovanje neposrednog susreta s Isusom
- 4.25 *Zadaci*

- 4.3 Kristova slika pojedinih Evanđelja
- 4.31 Kristova slika u Marka
 - Neobičan
 - Nemjeriv ljudskim mjerilima
 - Svetac Božji
- 4.32 Kristova slika u Mateja
 - Mesijanski vladar
 - Utemeljitelj misionarske zajednice
 - Učitelj i Gospodar svoje Crkve
- 4.33 Kristova slika u Luke
 - Bog kao prazvor Kristova misterija
 - Isus kao Duhom pomazani dobročinitelj
 - Isus kao milosrdni sudac
- 4.34 Kristova slika u Ivana
 - Isus se objavljuje sam
 - Sin objavljuje Oca
 - Isus čini Božja djela
- 4.35 *Zadaci*
- 5. Drugi književni rodovi i oblici svjedočanstva o Kristu
 - 5.1 Književni rod “Djela apostolska” i njegovi oblici
 - 5.11 Obilježja ovoga književnog roda
 - 5.12 Pojedinačni oblici
 - 5.13 Središnja namjera
 - 5.2 Književni rod “poslanica” i njegovi oblici
 - 5.21 Obilježja roda
 - 5.22 Pojedinačni oblici
 - Tumačenje Pisma
 - Liturgijski tekstovi
 - Polemika s krivovjericima
 - Pareneze (pouke)
 - Pravila za život zajednice
 - 5.3 Književni rod “apokalipsa” i njegovi oblici
 - 5.31 Kršćansko preuzimanje toga roda
 - 5.32 Kršćansko prihvaćanje oblika
 - Nije posrijedi pseudoepigrafija
 - Vizije nebeskog Krista
 - Pisma uzvišenog Krista
 - Opis nebeske liturgije
 - Slika suda kao poziv na obraćenje

1. METODIČKI PRISTUP NOVOZAVJETNOM SVJEDOČANSTVU O KRISTU

1.1 Novi zavjet kao svjedočanstvo o Kristu

1.11 Novi Zavjet – poruka o Isusu Kristu

Pisci i povjesnici Isusova vremena jedva su nešto zabilježili o njemu. To svakako zbunjuje kad već kršćani tvrde da je on bio najvažnija osoba sve svjetske povijesti, dapače još više od toga.

Osim nekoliko fragmentarnih i neizravnih zabilješki u židovskog povjesničara Josipa Flavija (37/38 p. Kr. –100), rimskog povjesničara Svetonija (oko 70. p. Kr. – 140) i Tacita (oko 55.p. Kr. – 120) postoje još samo škrte natuknice u Talmudu (Zbirci tumačenja židovskog Zakona), a njihova je povijesna vrijednost vrlo nesigurna.

Jedino djelo koje izvješćuje o Isusu jest Novi zavjet. Kako će se još pokazati ili kako ste možda već sami zapazili, to je zbirka spisa koje su napisali vjerni kršćani sa svrhom navještanja svoje vjere.

1.12 Novi zavjet poziv na opredjeljenje

Je li moguće zamisliti da bi neki neutralni autor sastavio objektivan izvještaj o Isusu? Takav bi čovjek morao znati dosta o Isusu, posebno se pozabaviti njegovim učenjem i njegovim djelima. Pri tome bi se uvijek iznova spotakao o činjenicu da Isus svojim riječima i djelima ne samo svoje židovske suvremenike nego i sve ljude stavlja pred odluke:

- Da li npr. upozorenja Besjede na gori da se odreknu osvete, da ljube neprijatelje, da budu nesebično dobri (usp. Mt 5,38–18) drže pametnima, ispravnima i vrijednima nasljedovanja ili možda načelno zauzimaju drugi stav;
- Da li njemu, Isusu, pripisuju božansku vlast opraštanja grijeha ili ga drže huliteljem na Boga (usp. Mk 2,7), a možda i luđakom (usp. Mk 3,21);
- Jesu li spremni s blizinom Božje stvarnosti (biblijski: “kraljevstvo Božje”) računati tako ozbiljno kao što je to Isus činio i od svojih učenika zahtijevao (usp. Mk 8,34) ili će živjeti od danas do sutra ne misleći uopće na Boga.

Čovjek koji pozna Isusove riječi i djela osjetit će: te riječi i djela, sva njegova sudbina, zahtijevaju jasan stav, traže Da ili Ne, prihvaćanje vjerom ili odbacivanje nevjerom. Nema “trećeg puta”, nema neutralnosti između vjere i nevjere. “Tko nije sa mnom, protiv mene je, i tko ne sabire sa mnom, rasipa”, govori Isus (Mt 12,30). Dakle tko piše o Isusu Kristu, može to činiti samo kao već opredijeljen. On će, ako Isusa nije već odbacio, svjedočiti za njega. U tom su smislu spisi Novog zavjeta svjedočanstva snage kojom Isus Krist djeluje na vjernika – pisca, svjedočanstva koja su svojom dubinom nužno vodila do priopćavanja, komunikacije, dapače do osnivanja kršćanskih zajednica.

1.2 Novozavjetno svjedočanstvo o Kristu – svjedočanstvo za konkretne ljude

1.21 Isus Krist kao temelj i sadržaj Novog Zavjeta

Pomnim proučavanjem 27 pojedinačnih spisa Novog zavjeta može se zaista otkriti da svi oni sadrže svjedočanstvo Pracrkve o Isusu Kristu. Krist je posljednji sadržaj svega Novog zavjeta. Svi pisci tih spisa htjeli su zasvjedočiti jedno te isto: Što se je u Kristu i s Kristom zbililo, što je Bog u njemu učinio za ljude? Tako je Krist sadržaj Novoga zavjeta pa prema tome i posljednji razlog njegova nastanka.

1.22 Konkretni povodi novozavjetnih spisa:

S druge je strane nastanak svakog pojedinog spisa imao poseban, određen povod:

1. – odlučujući za spise

Različiti autori govore svaki put posebnoj skupini ljudi, ljudima koji se nalaze u posebnoj situaciji. To je najočitiije kod Pavlovih poslanica. One su najčešće upravljene određenom krugu osoba (npr. zajednici u Korintu, Rimu), one često obrađuju sasvim određena, konkretna pitanja.

Tako su povod Pavlovu pisanju npr. krivovjerja koja niču. Zbog njih se obratio Galaćanima: "Čudim se da se od Onoga koji vas pozva na milost Kristovu tako brzo prelazite na neko drugo evanđelje, koje, uostalom, i ne postoji. Postoje samo neki koji vas zbunjuju i koji hoće prevratiti Evanđelje Kristovo" (Gal 1,6 sl). – Ili on reagira na druge vijesti koje mu o njegovoj zajednici stižu do ušiju: "Zaklinjem vas, braćo, imenom Gospodina našega Isusa Krista da svi budete složni; da ne bude među vama razdora, već da budete sjedinjeni u istom osjećaju i istoj misli. Rekoše mi, braćo moja, Klijnini ukućani da među vama ima prepiranja. Ovim kanim reći da svaki pojedinac od vas govori: 'Ja sam Pavlov'. 'Ja sam Apolonov.' 'Ja Petrov.' 'Ja Kristov.' Zar je Krist razdijeljen? Zar je Pavao raspet za vas? Ili ste u Pavlovo ime kršteni?" (1 Kor 1,10 –13).

Ali znademo da su i drugi novozavjetni spisi nastali iz konkretnog povoda i za konkretne prilike. Tako je Ivanovo Otkrivenje sigurno bio spis utjehe i opomene za maloazijske zajednice koje su krajem 1. st. trpjele veliki progon kršćana. Djela apostolska pokušala su u djelovanju Božjeg Duha u prvim zajednicama opravdati misionarenje pogana i tako istaknuti neprekinut put Evanđelja od samog Isusa do poganskih naroda. Ni Evanđelja nisu Isusov životopis sastavljen "bez interesa", nego su to angažirani spisi priznanja vjere i navještanja koja se obraćaju sasvim različitim naslovniciima i u njih žele probuditi vjeru u Isusa Krista.

Zbog toga se npr. ne može na osnovi Evanđelja rekonstruirati sav Isusov život. Evanđelisti su izabrali ono što je služilo njihovoj svrsi. U vezi s tim usporedite rečenicu na kraju 20. poglavlja Ivanova Evanđelja: "Isus je pred svojim učenicima učinio i mnoga druga znamenja, koja nisu zapisana u ovoj knjizi. A ova su zapisana da vjerujete: Isus je Mesija, Sin Božji, i da vjerujući imate život u Imenu njegovu" (Iv 20,30 sl).

2. – važni za tumačenje

Ako dakle te spise želimo posve shvatiti i pravo protumačiti, moramo se potruditi da upoznamo konkretnu situaciju i povod njihova nastanka. Samo tako je moguće spoznati što se pojedinim spisom zaista želi. A u tome je sadržano i ono što Bog želi nama danas reći (usp. Pismo br. 5 / 3.2 i 3.3).

1.23 Pretpovijest novozavjetnih spisa

Tko novozavjetne spise želi shvatiti u kontekstu njihova vremena, mora u prvom redu biti na čistu s ovom činjenicom: Spisi Novog zavjeta, kakve ih mi danas imamo, nisu nastali odmah neposredno nakon Isusove smrti. Često nisu napisani ni u jednom potezu. Naprotiv, nerijetko imaju malo podužu pretpovijest.

1. – Prenosjenje usmenom predajom

Jedan od razloga zašto ti spisi nisu napisani odmah nakon Isusove smrti možda je u tome što je Pracrkva, koliko znamo, očekivala skori Isusov drugi dolazak: "Zajednica neliterarnih ljudi koja danas ili sutra očekuje svršetak svijeta nema ni sposobnosti ni volje da piše knjige. Tako kršćanskim zajednicama prvih dvaju ili triju desetljeća jedva možemo pripisati neku spisateljsku aktivnost. Sadržaji koji su nam predani u Evanđeljima živjeli su u tim desetljećima

neliterarnim životom... Buduće, u što su bili sigurni i što su očekivali u najbližoj budućnosti, bilo je ipak ljepše nego prošlo!"¹

Najstarija knjiga Novog zavjeta, 1. poslanica Solunjanima, napisana je istom dva desetljeća nakon Isusove smrti; najstarije Evanđelje, Markovo, istom četiri desetljeća nakon njegove smrti.

2. – Naviještanje u različitim "Sitz im leben"

Iako za vrijeme prvih desetljeća nakon Isusove smrti još nije bilo napisanih knjiga o njemu, ipak se zdušno i na razne načine navješćivalo značenje Isusa Krista za spas ljudi. Navjestitelji su pri tome stajali pred različitim grupama ljudi (npr. Židovima, poganima), govorili su u sasvim različitim situacijama (npr. služba Božja, kateheza, naviještanje nevjernicima – te različite situacije nazivamo "Sitz im Leben"), upotrebljavali su različite oblike izražavanja (npr. propovijed, opomene, kratke ispovijesti vjere).

3. – Prvi pisani sastavci

Uskoro je to navještanje bilo zasigurno sastavljeno pod određenim vidicima (npr: izvještaji o čudima, prispodobe, Isusove riječi) i pismeno zabilježeno. A tako oblikovane predaje naviještanja o Kristu ušle su kasnije u novozavjetne spise.

To se može između ostalog dobro uočiti na primjeru Pavlovih pisama. Sam Pavao nije bio očevidac Isusova života. Ono što je on posvjedočio u svojim pismima bila je predaja vjere Crkve, koju je on preuzeo, teološki oblikovao i dalje predao. To je npr. vidljivo na primjeru 1 Kor 15,3–4, gdje on piše: "Predao sam vam najprije ono što sam primio: da je Krist, suglasno Pismima, umro za naše grijeha, da je pokopan, da je treći dan, suglasno Pismima, uskrsnuo." Očito Pavao ovdje donosi jednu staru vjeroispovijed Kristova uskrsnuća koju je on sam već zatekao tako oblikovanu.

Zato ako želimo saznati stvarni izričajni sadržaj ovih spisa moramo uzeti u obzir i njihovu pretpovijest, a prije svega predaje koje su preuzeli. To nije jednostavno jer u mnogim se slučajevima može samo uz malu sigurnost utvrditi u kolikoj je mjeri tradicija – u usmenom ili pismenom obliku – utjecala na svetopisamsku riječ koja je došla do nas.

1.3 Novozavjetno svjedočanstvo o Kristu – metodički pristupi

Kako je moguće raspoznati pretpovijest novozavjetnih spisa i u njima sadržane predaje? Kako ćemo osvijetliti način na koji je konačni autor spisa postupao s tim predajama?

1.31 Zapažanja na pojedinim Evanđeljima

Ovdje ćemo najprije na primjeru Evanđelja pokazati kako se to može izvesti.

1. – Sličnosti i razlike

Ako četiri Evanđelja otisnemo na usporednim stupcima – primjer za to naći ćete u Dodatku 1.i 2.2 – možemo promatrati niz zanimljivosti. (Tako usporedni tekst nazivamo "synopsa" = "pregled", "usporedno gledanje").

– U prvom redu može se ustanoviti da se Evanđelja po Mt, Mk i Lk u svojoj strukturi i u većim dijelovima teksta često doslovce poklapaju, dok Ivanovo Evanđelje odudara od ova tri kako u strukturi tako i u sadržaju.

¹ Martin Dibelius, *Die Formgeschichte des Evangeliums*, Tübingen 1961, str. 9

– Nadalje može se otkriti da uza sva slaganja, zbog čega se Mt, Mk i Lk i zovu “sinoptici”, i ipak i kod tih Evanđelja postoje osjetne razlike. Npr. slični dijelovi teksta nalaze se nerijetko u Mt i Lk, dok ih nema u Mk; ili se nalaze samo u Mt ili samo u Lk, u sasvim maloj mjeri i samo u Mk, tako da se ovdje može govoriti o “posebnoj građi” nekog evanđelista.

2. – Ovisnosti

Iz toga možemo zaključiti: Vjerojatno postoji veza ovisnosti između tri “sinoptička” Evanđelja. Uzima se kao vjerojatno da su se Mt i Lk pri pisanju svojih Evanđelja mogli poslužiti Mk, inače bi bilo gotovo nemoguće protumačiti slaganje ovih triju Evanđelja. Usto su se Lk i Mt mogli poslužiti još jednim izvorom, inače ne bismo mogli protumačiti slaganje između Mt i Lk. Očito je svakom od sinoptika stajala na raspolaganju još neka vlastita predaja. Predaje iz kojih su izišla tri sinoptička Evanđelja duboko se razlikuju od predaje iz koje je nastalo Ivanovo Evanđelje.

1.32 Metoda tumačenja Sv. pisma

To što smo pokazali pri uspoređivanju Evanđelja spada u područje metodičkog postupka koji se zove “historijsko–kritička” metoda. Ta metoda nastoji tekst iz prošlosti shvatiti u kontekstu njegova vremena, a ne jednostavno unositi u taj tekst naše načine shvaćanja. U pojedinostima ta metoda obuhvaća osobito ove podmetode:

1. – Literarno-kritička metoda

Literarno-kritička metoda ima za zadaću da otkrije autora i vrijeme nastanka svakog pojedinog spisa. Osim toga ona ispituje vlastitost i posebni cilj nekog teksta (npr. neke prisposode ili nekog izvještaja o čudu). Ona nadalje analizira pri tom upotrebene izvore i pita se koja je duhovna pozadina nekog spisa.

2. – Metoda povijesti oblika

Ta se metoda u prvom redu bavi pitanjem prenošenja naviještenog sadržaja prije nego je zapisan. Ona kuša pronaći koji su put te predaje prošle, koji su činioци utjecali na njih, u kakvim su prilikama oblikovane, npr. u misijskoj propovijedi za pogane, u naviještanju u službi Božjoj (usp. 1.23.2).

Daljnji stupanj u razvoju ove metode predstavlja tzv. Lingvističko-strukturalna analiza. Ona istražuje zakonitosti govorne strukture nekog teksta. Kako ona postupa, možete vidjeti na jednom primjeru u prilogu 2.1.

3. – Metoda povijesti redakcije

Ta metoda istražuje sadašnje oblike biblijskih knjiga – posebice Evanđelja. Ona nastoji otkriti koji su konkretni interesi i konkretne teološke predodžbe vodile autore (redaktore) kada su predajom primljenu građu sređivali i povezivali u jednu cjelinu. Rezultati tog istraživanja omogućuju da se može npr. govoriti o posebnoj teologiji svakog pojedinog evanđelista i da se mogu otkriti njegove posebne namjere u naviještanju.

Jedan primjer kako se primjenjuje ta metoda naći ćete u Dodatku 2.2

1.33 Historijsko–kritička metoda kao put k vjerničkom shvaćanju

Trijezna primjena ovih metoda – kako ćemo i mi početi u ovom i nastaviti u narednim pismima – mogla bi ostaviti dojam da se biblijski spisi gledaju samo kao obični tekstovi iz prošlosti, kao i svi drugi spisi. Ali ono što je u pismu 5. rečeno o “Božanskoj objavi kao Božjoj riječi” u ljudskoj riječi (usp. P 5 / 3.3) moglo nam je načelno otkriti: Trijezno služenje historijsko-kritičkom može svakako proizlaziti iz vjerničkog uvjerenja da je Bog u svoju službu uzeo slobodne ljude sa svim ljudskim ograničenjima. Svoju spasonosnu istinu i svoju volju Bog nam želi posredovati u riječi ljudi jednog davnog vremena,

ljudi koji imaju vlastiti način mišljenja ustaljene navike promatranja i shvaćanja ovog svijeta. Baš je zbog toga korisno i pametno istraživati ne samo sadašnji oblik nego i pretpovijest kako Staroga zavjeta tako i Novoga.

1.4 “Govorni načini” novozavjetnog svjedočanstva o Kristu

Da bi se shvatio neki biblijski tekst, između ostalog vrlo je važno znati kojim se je “govornim načinom” autor služio. Pa i za shvaćanje današnjih tekstova važno je paziti na to je li npr. posrijedi roman, pismo ili reportaža. U egzegezi se obično razlikuju vrste, oblici i obrasci.

1.41 Rodovi

“Rodom” se označavaju poduži tekstovi koji praktički tvore čitavu knjigu. U Novom su zavjetu to Evanđelja, Djela apostolska, poslanice, Apokalipsa (Otkrivenje).

Ponekad se i veće tekstovne cjeline u sklopu neke knjige označavaju rodom, kao npr. propovijed, razgovor. Ali te veće cjeline mogu se ubrojiti u ono što ćemo u slijedećem odsjeku nazvati “oblicima”.

1.42 Oblici

“Oblicima” nazivamo manje ili više cjeline sadržane u rodovima. Mogu imati oblik jedne zaokružene pripovjedačke cjeline, govora ili razgovora. Sasvim sigurno ovdje valja svrstati izvještaje o čudima, prisposode, svetopisamske dokaze ili čak pojedine izreke (= logion).

1.43 Obrasci

“Obrascima” nazivamo sasvim zaokružene rečenice najčešće vjeroispovjednog ili pravnog značenja. Primjer za to jest obrazac vjere u Rim 10,9: “Isus je Gospodin ... Bog ga je uskrisio od mrtvih.”

1.5 Zadaci

1. *Zašto je nemoguće pitati o Isusu a da se ne zauzme stav prema njemu?*
2. *Zašto je potrebno poznavati prilike nastanka i pretpovijesti pojedinih novozavjetnih spisa da bi se Novi zavjet mogao ispravno tumačiti?*
3. *Za ispravno je tumačenje teksta prije svega važno poznavati njegov “Sitz im Leben” (Sjedište u životu). Što podrazumijevamo pod tim?*
4. *Što možemo zapaziti uz pomoć sinopse? Što je iz nje moguće zaključiti o međusobnom odnosu sinoptika?*
5. *Navedite kratko značajke historijsko-kritičke metode. Kakve posebne ciljeve imaju njezine pojedine podmetode?*
6. *Što su književni rodovi, oblici i obrasci?*

2. OBLICI USMENOG NAVIJEŠTANJA KRISTA

Pokazalo se: kao pismeno svjedočanstvo o Kristu Novi je zavjet moguće ispravno shvatiti samo ako se uklopimo u dugogodišnji proces stvaranja predaje i živog usmenog naviještanja. (Tek su oko 130. stvarno završeni posljednji spisi Novog zavjeta). Davno prije nego je napisana prva knjiga preuzeta u kasnijem Kanonu Novoga zavjeta – 1. poslanica apostola Pavla Solunjanima (oko 50. god. posl. Kr.) – sve se što čitamo u Novom zavjetu ili doslovno ili u zametku propovijedalo, diskutiralo i prije svega živjelo. Tim usmenim predajama i njihovim oblicima pozabavit će se ovo 2. poglavlje.

2.1 “Propovijed” i njezini oblici

Metode današnjeg tumačenja Biblije (o kojima je bilo govora u 1.32) omogućuju prepoznavanje različitih oblika usmene predaje u spisima Novog zavjeta. Te ćemo oblike na slijedećim stranicama pokazati na primjerima. Posrijedi je naviještanje ili propovijed u najširem smislu.

Propovijedanje, u grčkom “keryssein” (od toga “kerygma” = naviještanje) znači službeno, autorizirano obznanjenje nekog važnog događaja: rata i mira, pomilovanja ili osude, života ili smrti.

2.11 Misijska propovijed

Djela apostolska sadrže niz misijskih propovijedi koje su po svjedočanstvu Dj držali Petar i Pavao pred židovskim (Dj 2,14–36; 3,11–26; 4,8–12; 13,16–41) ili poganskim slušateljstvom (10,34 – 43; 17,22–31). Nisu posrijedi dakako doslovni zapisnici tih propovijedi. Pa ipak te skice propovijedi daju naslutiti koje su oblike upotrebljavali prvi kršćanski misionari kako bi postigli svoj cilj – obraćenje slušatelja na vjeru u Krista. (Takvi su oblici onda ušli u Evanđelja). Tko analizira različite misijske propovijedi u novozavjetnim spisima, moći će ustanoviti ove njihove sastavne dijelove, koji se doduše ne pojavljuju na isti način u svim govorima:

- Aktualni osvrti na situaciju slušatelja,
- Svjedočanstva o Isusu, njegovu životu i smrti (izvješće o čudima kao primjeri propovijedi; skraćeni prikazi povijesti muke),
- Svetopisamski dokazi iz SZ (citati kojima se potvrđuje Isusovo mesijansko poslanje),
- Navještaj uskrsnuća (vjeroispovjedni obrasci),
- Navještaj paruzije, dolaska proslavljenog Krista da održi sud i spasi svoje (proročke riječi, prijete i obećanja),
- Poziv na obraćenje i krštenje (često povezan sa zgodama koje ilustriraju Isusovu punomoć opraštanja grijeha; podsjećanje na Ivanovo krštenje i na krštenje Duhom kojim je Isus usavršio Ivanovo krštenje).

Pred poganskim slušateljima trebalo je donijeti dokaze za egzistenciju jednog i živog Boga (usp. i 1 Sol 1,9); ali je u poganima valjalo i probuditi svijest izopačenosti njihova dotadašnjeg načina života (usp. opširne “kataloge poroka”, npr. Rim 1,29–32; Mk 7,20–23).

Zadatak

Pročitajte dvije misijske propovijedi Dj 17,22–31 i Dj 2,14–36. Ustanovite koji su od nabrojanih sastavnih dijelova zastupljeni u jednoj, odnosno drugoj.

2.12 Propovijed kršćanskoj zajednici

Propovijed zajednici, kakvu nalazimo najčešće u Evanđeljima, imala je svrhu učvrstiti vjeru u Krista, ojačati nadu u Kristov ponovni dolazak i ne dozvoliti zajednici da ohladi bratska ljubav. Trebalo je koriti zloporabe, poticati i hvaliti dobra djela. U tu su svrhu bili uporabljivi svi oblici predaje koji su mogli pomoći vjernicima da Isusa Krista bolje upoznaju i vjernije nasljeđuju. Takvi oblici jesu:

- Zgode o Kristu, iz kojih proizlazi tko je Isus i kakvu mu je punomoć Bog dao (krštenje i preobraženje, poziv učenika, mesijansko priznanje, hodanje po moru itd.);

- Izvješća o čudima (ozdravljenje bolesnika, izgon demona) kako bi se vjernici ohrabрили da se u svojoj vlastitoj nevolji obraćaju Isusu ili da se po njegovu primjeru zauzimaju za bolesnike;
- Prisposode o kraljevstvu Božjem koje dolazi i koje u isto vrijeme zahtijeva od ljudi određeno ponašanje;
Tako npr. prisposoda kojom je Isus prvotno pravdao svoje držanje nasuprot farizejskim protivnicima (usp. Lk 15,1–7) postaje u sklopu pravila za ponašanje zajednice, u koje je sada uvrštena (Mt 18,10–14), nekom vrstom poziva da se iskaže sućut zalutalom članu zajednice.
- Zbirke izreka i poučne pjesme, koje je zbog njihova jezičnog i ritmičkog oblika bilo lako zapamtiti, a koje su kasnije povezane u "Besjedu na gori" (npr. izreke o zabrinutosti i osuđivanju: Mt 6,25 – 7,5; poticaji na molitvu: Mt 7,7–11);
- Tumačenja Pisma, koja su napose služila vjerničkom tumačenju Isusova trpljenja (usp. citate psalama u izvješću o mucu, npr. Mk 15,24 = Ps 22,19; Mk 15,34 = Ps 22,2);
- Obrasci vjeroispovijedi, koji su vjernicima kazivali što je Isus za njih značio (usp. 1 Kor 15,3–5; Mk 10,45);
- K tome dolaze još različiti oblici pareneze (= moralne opomene) koje su potjecale iz židovske ili grčke predaje (katalozi kreposti i poroka; staleška pouka i učenje o dužnostima; mudrosne riječi i razumska razmišljanja).

2.2 "Razgovor" i njegovi oblici

Dijalog danas slovi kao prikladno sredstvo za približavanje suprotnih stajališta i postizanje kompromisa koji su prihvatljivi za obje strane. Istina, bilo je razgovora koji su se prenosili usmenom predajom; ali oni nisu imali za cilj ono što i današnji dijalozi između npr. kršćana i Židova, marksista i kršćana itd. Raspra ili poučni razgovor po svojoj je biti identičan s opunomoćenom vjerničkom propovijedi.

2.21 Raspra s protivnicima

Raspre zapisane u Evanđeljima (usp. Mk 2,1–3,6 = 5 galilejskih; Mk 11,27–33; protivnicima 12,13–37 = 5 jeruzalemskih rasprava) daju već stiliziranu sliku vjerojatno mnogo življih razračunavanja između Isusa i pismoznanaca, između kršćana i njihovih nevjernih protivnika (usp. Dj 6,9–10). Kod usmenih raspra, koje pretpostavljamo, sigurno su se koristili isti oblici kakve srećemo i u evanđeoskim tekstovima:

- Konkretna događaja kao povod (npr. Mk 2,23);
- Pitanja i protupitanja (npr. Mk 2,7–9);
- Pozivanje na riječi Pisma ili primjeri iz Pisma (npr. Mk 2,25–26);
- Argumentacija od manjeg prema većem (npr. od životinje prema čovjeku: Mt 12,11–12);
- Pozivanje na razum (Mk 3,4; 12,6) ili na opće iskustvo (Mk 2,17.19);
- Odluka Isusove autoritativne riječi (Mk 2,11–12), koja se pokazuje kadra promijeniti zbiljnost.

Konkretni nam se povodi za te raspre možda čine beznačajnima, ali za Isusove protivnike bila je nadasve važna povreda zapovijedi svetkovanja subote, pitanje tumačenja Zakona i obredne čistoće. I obratno: Isusova sloboda i suverenost, koje su u tim rasprama dolazile do izražaja, bile su kršćanima središnje točke njihove vjere. Tako nije čudo da mnoge raspre završavaju nekom načelnom riječju o Bogu (usp. Mk 12,17–22), odnosno Isusu Kristu (usp. Mk 2,17).

2.22 Poučan razgovor s pristašama

Oblici poučavanja učenika u obliku razgovora, koji se po Mk karakteristično događa “u kući” (usp. Mk 3,20), najvećim dijelom su isti kao i kod rasprava. Ali poučnim razgovorima Isus ostavlja daleko dublji dojam u učenicima (usp. Mk 10,24–26). Vjera u Isusa Krista mora se dokazati i održati u tako važnim životnim odlukama kao što su doživotna vjernost bračnom drugu (usp. Mk 10,2–12 par.), radikalno siromaštvo (usp. Mk 10,17–27), nasljedovanje sve do križa (usp. Mk 8,31–38). Zato se u poučnim razgovorima uvijek sve vrti oko Isusove riječi koja obvezuje. Pitanje koje postavljaju učenici često je samo povod i okvir da Isus, odnosno Crkva koja govori u njegovo ime, mogne doći do riječi i kazati što je zaista Božja volja u određenoj prilici.

2.3 “Pravilo zajednice” i njegovi oblici

Sve i srodne s parenezom i poučnim razgovorima, organizacijske i disciplinske odredbe prve Crkve, onako kako su predane u novozavjetnim spisima, zaslužuju posebnu pozornost jer su izraz vjerničkog raspoloženja koje mnogim današnjim kršćanima nije više samo po sebi shvatljivo.

2.31 Pravila za zajednički život u zajednici

Od početka je bilo potrebno urediti život zajednice. O tome imamo samo škrtu dokumentaciju. Ipak se iz nje može pouzdano zaključiti da je to uređenje obuhvaćalo:

- Propise za krštenje (usp. npr. Dj 8,26–40),
- Obvezatne molitvene tekstove (Oče naš: Mt 6,9–13 par.),
- Uređenje službe Božje (usp. 1 Kor 14,26–40),
- Bratsku opomenu (usp. Mt 18,15–17),
- Isključenje iz zajednice (usp. 1 Kor 5,1–5).

2.32 Pravila za službe u zajednici

O uređenju prvih zajednica i o tome kako su odgovornosti bile podijeljene sa sigurnošću znamo veoma malo. Ali ne odgovara istini inače veoma prošireno mišljenje da nije uopće bilo nikakvih organizacijskih struktura i da je sve manje ili više bilo prepušteno nadahnuću Duha. Već u najranijim Pavlovim pismima slušamo o braći “koja se trude među vama, koji su vam predstojnici u Gospodinu i opominju vas” (1 Sol 5,12).

Istina je samo da za te muževe i žene još nije bilo nikakvih ustaljenih titula i detaljnih crkvenih propisa koji bi uređivali njihova prava i dužnosti (to je počelo tek na prijelazu u 2. st.).

Osim toga u tom prvom vremenu, obilježenu misionarskim žarom, sastavljene su smjernice za putujuće propovjednike i “evanđeliste” (usp. Dj 21,8), koje poznamo pod nazivom Isusovih “govora poslanja” (usp. Mt 10 par.). Iz Dj 13,1–3 saznajemo da su i izbor i slanje misionara bili obredno uređeni (post, molitva, polaganje ruku). Za propis da oni “koji naviještaju Evanđelje, od Evanđelja treba i da žive”, Pavao se poziva na “Gospodinovu odredbu” (1 Kor 9,14; usp. Mt 10,10 par.).

Protiv napasti oholosti, želje za vladanjem i zanemarivanja dužnosti, što će se uskoro pojaviti, bore se ovi oblici:

- Isusov znakoviti čin kod svađe učenika oko prvenstva (usp. Mt 18,1–5).
- Pouka učenika nakon molbe Zebedejevih sinova (usp. Mk 10,35–45),
- Prisposoba o vjernom i zlom sluzi (usp. Mt 24,45–51 par.),
- Karanje pohlepe za titulama i umišljenosti (usp. Mt 23,8 –12) uz izričito upućivanje na Krista i Oca.

Upravo se na takvim tekstovima može vidjeti kako su se Isusove riječi u naviještanju prve Crkve prilagođavale novim situacijama koje su nastajale u mladim kršćanskim zajednicama.

2.4 Zadaci

Dopišite uz navedene pojmove nekoliko “oblika” koji su za njih karakteristični

Misijska propovijed

Propovijed kršč. zajednici

Raspra

Poučni razgovor

Pravilo za zajednički život u zajednici

Pravilo za službe u zajednici

3. PRVA PISANA SVJEDOČANSTVA VJERE U KRISTA

3.1 Pavlova pisma zajednicama i njihovi oblici

3.11 Pavlova pisma kao prigodni spisi

Pavao je za vrijeme svojih triju misijskih putovanja neprijeporno napisao najmanje sedam poslanica koje nose obilježje pravih prigodnih pisama. U pogledu drugih pisama koja se tradicionalno pripisuju Pavlu suvremeni proučavatelji nisu jednodušni. Te – kao ni druge novozavjetne “poslanice” – nemaju značajki stvarnih pisama; ona su više “poučni spisi” (usp. 5.21). Spomenute neprijeporne Pavlove poslanice jesu (po redu njihova nastanka):

- Prva poslanica Solunjanima (1 Sol), napisana oko 50. zajednici u Solunu;
- Poslanica Galaćanima (Gal), napisana oko 54. iz Efeza zajednicama sjeverne Galacije (kraj oko današnje Ankare);
- Prva poslanica Korinćanima (1 Kor), napisana u proljeće 57. iz Efeza u Korint;
- Druga poslanica Korinćanima (2 Kor), zbirka češće korespondencije sa zajednicom u Korintu;
- Poslanica Filipljanima (Fil), napisana vjerojatno iz efeškog Pavlova tamnovanja (oko 57.);
- Poslanica Filemonu (Flm), napisana vjerojatno u isto vrijeme jednoj kućnoj zajednici u Kolosi;
- Poslanica Rimljanima (Rim), napisana početkom 58. iz Korinta da pripravi planirani posjet Rimu.

3.12 Pismo kao nadomjestak za usmeno priopćenje

Pisma obično treba da nadomjeste nenazočnost onoga tko ih piše. Tako su i poslanice pomoć u nuždi: kada je Apostol zapriječen da ponovo posjeti svoju zajednicu (usp. 1 Sol 2,17–20), dok djeluje na drugom mjestu (usp. 1 Kor 16,8–9) ili se nalazi u tamnici (Fil 1,7.13–14). Zato Pavao često dozivlje u pamet svoje prošlo usmeno propovijedanje (usp. 1 Kor 2,1–5), dalje ga razrađuje i osvrće se na novonastale probleme (usp. 1 Sol 4,13–18) ili pripravlja osobni nastup, naviještanje Evanđelja (usp. Rim 1,11–15). Odgovara na pitanja koja su mu postavljena usmeno ili pismeno (usp. 1 Kor 7,1).

3.13 Pojedinačni elementi Pavlovih pisama

Različiti elementi (sastojci) uvijek se ponavljaju u Pavlovim pismima:

1. – Uvodni obrasci

Pavao je od uobičajenog uvodnog obrasca antičkog pisma napravio kratak sažetak svega kršćanskog naviještanja i teologije. Isto je tako uobičajenu zahvalu i molitvu poganskim bogovima preinačio u zahvaljivanje (grčki – “Eucharistia”; usp. Rim 1,8) za milost Božju darovanu u Kristu.

Zadatak

Slijedeći zadatak omogućuje usporedbu između uobičajenog obrasca pisma u tadašnje vrijeme i kršćanskog oblika, koji mu je dao sveti Pavao. Najprije Vam navodimo početne obrasce dvaju pisama iz poganske sredine u vrijeme prvog kršćanstva. Usporedite te primjere s počecima Pavlovih pisama i ispunite tabelu kratkim natuknicama.

Jedan propali sin, zalutao na stranputicu, piše svojoj majci:

”Antonius Longus svojoj majci šalje mnogo pozdrava. Neprekidna mi je želja da budeš zdrava. Svaki dan upravljam za tebe molitvu gospodinu Serapisu...”

Jedan rimski pomorac piše svome ocu:

”Apion pozdravlja svoga oca i gospodina Epimahosa vrlo srdačno. Ponajprije se molim da budeš zdrav i da ti, kome sam uvijek privržen u ljubavi, budeš sretan zajedno s mojom sestrom i tvojom kćeri, a tako i bratom. Mome gospodu Serapisu zahvalan sam što me je spasio kad sam bio na moru u opasnosti...”²

Pošiljalac	Naslovnik	Pozdrav	Molitva	Zahvala
Pismo jednog sina				
Pismo jednog pomorca				
1 Kor 1,1-5				
1 Sol 1,1-3				
Gal 1,1-6				

Usporedba Vam može pokazati tri stvari:

- relativnu nepromjenjivost postojećih oblika i obrazaca (sjetite se sličnih obrazaca u današnjim pismima);
- promjenu ustaljene sheme prilagođenu određenoj situaciji ili raspoloženju (npr. posebice Gal 1,1–6);
- nadovezivanje teoloških sadržaja na prilike iz ljudskog života, za što već pobožnost Serapisu antiknih pismopisaca nudi zanimljivu religijsko-povijesnu paralelu.

2. – Obrasci vjeroispovijedi

Pavao je uvijek u svoja pisma uklapao već oblikovane tekstove iz katehetske ili liturgijske predaje (usp. npr. Rim 1,3–4; 1 Kor 11,23–25; Fil 2,5–11). Najčešće su takvi citati popraćeni vlastitim dodacima ili su stavljeni u novi sklop.

3. – Tumačenje Pisma

Pisma sadrže nove primjere kako su se starozavjetni tekstovi primjenjivali na Krista i kršćane i kako su se tumačili: Kao što je od prvog Adama proistekla povijest grijeha i propasti, tako od “novog Adama” Krista proistječe spasenje za sve (usp. Rim 5,12–21: Paralela Adam – Krist); Izrael je opomena da samo izvanjska pripadnost Božjem narodu ne može jamčiti spasenje (usp. 1 Kor 10,1–13).

4. – Pareneza

Opomene za moralno ponašanje, slogu i suradnju u zajednici Pavao u pravilu temelji na pripadnosti Kristu, odnosno potkrijepljuje njegovim primjerom (usp. Fil 2,5). U tom sklopu posebno mjesto pripada slikovitu govoru o “tijelu Kristovu i njegovim udovima” (usp. 1 Kor 12,12–31).

² Iz: *Umwelt des Urchristentums*, hrsg. von J. Leipoldt und W. Grundmann, II. *Texte zum neutestamentlichen Zeitalter*. Berlin (4)1975, S. 63–64.

5. – Polemika

Pavla su sumnjičili i progonili ne samo Židovi i pogani nego i unutarcrkveni protivnici. Stoga dijelovi njegovih pisama imaju oblik borbenih obračuna s tzv. "judaistima", Zakonu pretjerano odanim kršćanima poteklima iz židovstva, i sa zanesenjačkim duhovima koji su se držali još samo proslavljenog Krista, a za raspetog Isusa nisu htjeli ni čuti. Glavni primjer te strastvene polemike, ispunjene stvarnom ljubavlju prema križu jesu:

- sva poslanica Galaćanima,
- takozvana poslanica suza ili poslanica četiriju poglavlja (prvotno samostalni dio 2. poslanice Korinćanima: 2 Kor 10–13) sa svojim čuvenim "govorom bezumnika" (usp. 2 Kor 11,16–12,13), u kojoj je Pavao izvukao sve registre svoje literarne retorike.

I onda kad je Apostol prisiljen da se sam brani i "hvali" na način bezumnika, on znade da "onaj tko se hvali, treba da se u Gospodinu hvali" (2 Kor 10,17) i da ne naviještamo sami sebe, "nego Krista Isusa Gospodinom, a sebe slugama vašim poradi Isusa" (2 Kor 4,5).

3.2 Zbirka izreka "Q" i njezini oblici

3.21 Izvor Q kao podloga za Mt i Lk

Kraj i vjerojatno prije Pavlovi poslanica postojala je u kršćanskim zajednicama Zbirka Isusovih riječi, koju označavamo slovom "Q", jer je evanđelistima Mateju i Luki služila kao (drugi) izvor, a izvor njemački znači Quelle. Premda manji broj egzegeta osporava postojanje pisanog izvora "Q" i zadovoljava se pretpostavkom da je postojala zajednička usmena predaja, sinoptička usporedba ipak više govori u prilog nekom pisanom grčkom izvoru (usp. 1.31): tako opširna slaganja teško je zamisliti bez te pretpostavke.

3.22 Izvor Q kao izvor izreka

Budući da se izvor Q većim dijelom sastoji od zbirke logija (Isusove riječi, jednina: logion), uspoređivali su ga sa židovskim zbirka izreka iz istog vremena (npr. "Pirke Aboth", "izreke otaca"). U Nag Hamadiju (Gornji Egipat) nađeno je među ranim kršćanskim spisima, koji svakako potječu od nekog nekršćanskog pokreta, tzv. "Tomino evanđelje", koje se sastoji isključivo od 114 Isusovih riječi poredanih jedna do druge. Za razliku od ove vjerojatno i inače poznate književne vrste – jednostavnog nizanja izreka nekog slavnog čovjeka – izvor Q bio je crkveni spis, koji je bio oblikovan tako da je davao odgovor na životna pitanja kršćanske zajednice. Doduše ne možemo ga još nazvati Evanđeljem za to mu još nedostaje izvještaj o mucu – ali se može reći da je to "katekizam" koji želi kršćanima biti vodič prave vjere i života u iščekivanju dolaska Sina Čovječjega.

3.23 Pojedinačni oblici izreka u izvoru Q:

Kao što već kaže samo ime "izvor logija" ili "izvor izreka", izvor Q uglavnom sadrži Isusove riječi. Ali one nisu – kao što je to bio slučaj u drugih tadašnjih zbirci izreka – sastavljene kao izreke nekog pokojnog učitelja ili proroka, nego kao obvezatne upute "Sina Čovječjega", Isusa koji će ponovno doći da sudi i spasi svijet (usp. Lk 12,9 par.). Zato one žele biti zapovijedi i smjernice uskrslog Gospodina i u isto vrijeme svjedoče o jedinstvenoj časti Sina Božjega, Isusa Krista i o njegovu odnosu prema Ocu.

1. – Polemični razgovor s đavlom

Karakterističan primjer za to jest Isusov polemični razgovor s đavlom, poznat kao napastovanje Isusa (Mt 4,1–10). Uz pomoć oblika koji se upotrebljavao i u literaturi izraelskih religioznih učitelja, treba protumačiti Isusov stav i njegov odnos prema Bogu. Tekst ne ostavlja nikakve sumnje da je također i upravo za Isusa, Sina Božjega, poslušnost prema riječi Božjoj (Mt 4,4) i poklonstvo Bogu (4,10) presudan uvjet njegove egzistencije.

2. – Proglas mesijanske vladavine nad svijetom

Odnos između Isusa i Boga, “Sina” i “Oca”, razvija se u još jednom ključnom tekstu iz Q (Mt 11,23–27 par.). Tri (u Luke dva) retka počinju veličanjem Oca, jer on je “to objavio malenima”, jer je on te (u Q sabrane) riječi, upute i obećanja otkrio vjernima. Zatim se Isusov odnos prema Ocu i njegovo značenje za spasenje izražava tako da se tvrdi kako Otac predaje Sinu vladavinu nad svijetom: “Sve je meni predao Otac moj.” U sklopu tih redaka to “sve” se odnosi ne samo na vladarsku moć nego isto tako i možda dapače u prvom redu na njegovu božansku mudrost. A to biblijskim rječnikom znači sposobnost vladanja stvorenjem u zajedništvu s Bogom i po njegovoj spasiteljskoj volji (usp. Sir 24; Mudr 9). Ukoliko je to Isus “otkrio” “malenima”, prezrenim i jednostavnim kršćanima, svi oni imaju udjela u toj “kraljevskoj” moći.

3. – Izvješće o čudu

Jedino izvješće o čudu koje je, koliko znamo, sadržavao izvor Q jest ozdravljenje satnikova sluga iz Kafarnauma (Mt 8,5 –13 par.). Za narav je izvora Q vrlo značajno baš to što je u nj uvršteno upravo to čudo. Radi se o vjeri u spasonosnu Isusovu “riječ” koja je oboružana “silom” i koja se priznaje i prije nego riječ postane u čudu djelotvorna: “... samo reci riječ i izliječen će biti sluga moj.”

4. – Pouka u vjeri

Kršćani za koje je napisan izvor Q već su bili u opasnosti od krvavih progona. Stoga nije čudo što važno mjesto zauzima vjerska pareneza, poticaj na neustrašivo svjedočenje: “Ja vam kažem: tko se god prizna mojim pred ljudima, i Sin Čovječji priznati će se njegovim pred anđelima Božjim” (usp. Lk 12,2–9. 11–12 par.). Iz istog se razloga polemizira s kršćanstvom koje se iscrpljuje u formalnoj pravovjernosti i ritualnoj praksi: “Neće u kraljevstvo nebesko ući svaki koji mi govori: Gospodine, Gospodine!, nego onaj koji vrši volju Oca moga, koji je na nebesima (usp. Mt 7,21 –23 par.).

3.3 Drugi elementi koji su ušli u Evanđelja

Sporno je staro pitanje je li evanđelist Marko poznavao izvor Q: i možda ga namjerno nije uzeo u obzir. Umjesto toga velika je vjerojatnost da je imao pri ruci druge pisane dokumente manjeg opsega (kao što je slučaj u drugih sinoptika s njihovim posebnim materijalom) koja je uz izvjesne izmjene (=tumačenja, dodaci, jezične i stvarne preinake) preuzeo u svoje Evanđelje. U narednom nabranju tih elemenata srest ćemo opet one oblike koji su se nalazili i u usmenoj predaji (usp. pogl.2): ta se upravo usmena predaja tijekom vremena djelomično pismeno zabilježila.

3.31 Opisi čuda

U prvom se redu Marko mogao poslužiti predanim opisima čuda. Tu se obično razlikuje ozdravljenje bolesnika, izgon demona, “čuda na prirodi (npr. smirivanje oluje na moru) i uskrisivanje mrtvaca. Ti opisi čuda predani su kao pojedinačne zgode, ali su postojali i sastavljeni ciklusi čuda. Njih srećemo i u skraćenim, globalnim natuknicama, tzv. “sumarijima”.

3.32 Raspre i poučni razgovori

Vjerojatno je Marko posjedovao i već zapisane raspre i poučne razgovore (usp.2.21 i 2.22).

3.33 Prispodobе

Isto je tako vjerojatno da su se već pismeno predavale i pojedine prispodobе ili čak i zbirke prispodoba. Pri tome se razlikuju:

- *Slikovite riječi*: to su jednostavne usporedbe, kao npr. “devi kroz ušice iglene nego bogatašu u kraljevstvo Božje” (Mk 10,25).
- *Prispodoba* u užem smislu: pripovijeda neku ustvari svakidašnju zgodu, događaj, što netko poznaje iz iskustva (npr. rast sjemena). Pri tom valja razlikovati tzv. “slikarsku polovicu”, tj. pripovijedanje u slici i “stvarnu polovicu”, dakle ono što se stvarno misli i što treba osjetiti. Te su dvije polovice obično usmjerene na jednu točku uspoređivanja, tzv. “tertium comparationis”. Tako je npr. u prispodobi o rastu sjemena (Mk 4,26–29) točka uspoređivanja činjenica da kao što zemlja “sama od sebe” daje rod, tako kraljevstvo Božje dolazi Božjom snagom, odnosno Isusovim djelovanjem.
- *Parabola*: za razliku od prispodobе u užem smislu donosi neki neobičan pojedinačan slučaj da bi njime osvjetlila Božju zbiljnost i njegovo djelovanje (npr. parabola o radnicima u vinogradu, Mt 20, 1–15).
- *Alegorija*: opisuje neku zbiljnost u zagonetnu, slikovitu obliku. Pri tome se mora svaka crta slikovite polovice primijeniti na nevidljivu stvarnost kraljevstva Božjeg, npr. u alegorijskom tumačenju prispodobе o sijaču (Mk 4,13–20): sijač Isus; sjeme=riječ Božja; neprijatelj=đavao itd.
- *Pripovijedanje primjera* (samo u Lk): osvjetljuje neku središnju misao Evanđelja nekom zgodom koja izaziva na reagiranje i oponašanje (npr. zgodu o milosrdnom Samarijancu Lk 10,25–37).
- *Slikovit govor* (samo u Iv): to je zoran način naviještanja Krista u jednostavnim i prirodnim stvarima svijeta (svjetlo, voda, kruh, vino); otkriva slavu vječnog Božjeg Sina (Logosa, “Riječi”: (usp. Iv 1,1), Stvoritelja i Dopršitelja svijeta (usp. Pismo 5/1.33.2).

3.34 Proročke i apokaliptičke riječi

Prvi su kršćani očekivali paruziju (ponovni dolazak Kristov) u skoroj budućnosti (usp. 1.23.1). Moguće je da su uskoro pismeno sabrane Isusove riječi ili riječi prakršćanskih proroka o toj zbilji sa željom da ojačaju vjernike u njihovoj nadi i pripreme na moguće zakašnjenje. Takvi se tekstovi najčešće sastoje od pojedinačnih riječi, niza izreka, slikovitih riječi, prispodoba, prijetnji i obećanja. Upotrijebljene slike i pretpostavke potječu iz židovske apokaliptike (usp. Pismo 5/1.14), gdje se uvijek nagađalo o tijeku posljednjih događaja:

- Predznaci svršetka (npr. Mk 13,7–8),
- Progoni (usp. npr. Mk 13,9–13),
- Nastupi nekog “protivnika” (Antikrista) i vrhunac tjeskobe (usp. npr. Mk 13,14–20; 2 Sol 2,3–4),
- Ponovni dolazak Sina Čovječjeg (usp. npr. Mk 13,24–27; 1 Sol 4,16–17),
- Opomene na budnost (usp. npr. Mk 13,33–37).

3.35 Muka

Za razliku od do sada spomenutih zbirki, izvješće o mucu ne sastoji se od prvotno zasebnih dijelova, nego i u pogledu vremena i mjesta pokazuje zajedničku pripovjedačku nit. Pa ipak scene izvješća o mucu – da ostanemo kod slike – predane su kao pojedinačni biseri na pripovjedačkoj niti. To znači da ih je gotovo sve moguće za sebe izdvojiti i promatrati (scene u Getsemaniju, hapšenje, izrugivanje, bičevanje...). Takva tehnika komponiranja omogućila je Marku i ostalim evanđelistima da pripovjedačku nit obogate dodavanjem novih pojedinačnih predaja (npr. ustanova Euharistije, Judin svršetak, Isus pred Herodom...).

3.4 Zadaci

1. *Nabrojite stvarne Pavlove poslanice i spomenite pojedinačne elemente koji se u njima javljaju.*
2. *Iz čega se zaključuje da je morao postojati izvor izreka Q?*
3. *Kakav je karakter imao izvor Q i kakva je bila njegova namjera?*
4. *Koji su daljnji pisani dokumenti ušli u Evanđelje?*
5. *Pročitajte ove tekstove: Mk 12,–12; Lk 13,18–19; Lk 18,9–14; Iv 10, 1–18. Koji od ovih tekstova jest prispodoba u užem smislu, koji pripovjedanje primjera, koji slikovit govor, a koji parabola?*

4. EVANĐELJA KAO SREDIŠTE NOVOZAVJETNOG SVJEDOČANSTVA O KRISTU

Ako ste ovo Pismo proradili dovoljno, sigurno ćete se zapitati što je onda još preostalo evanđelistima da napišu. Postojalo je usmeno, a u Pavlovim poslanicama djelomično i pisano “Evanđelje”, “Evanđelje Božje ... o svome Sinu”, “Evanđelje o Isusu Kristu, Gospodinu našem” (npr. Rim 1,1–4). “Evanđelje ovdje najprije znači “Radosnu vijest”, odn. zabilježbu te Radosne vijesti. Postojale su mnogovrsne zbirke predaja o Isusu, počevši od izvora izreka do izvješća o mucu. Što su dakle još evanđelisti mogli napisati? Jesu li bili samo sakupljači ili su s književnom vrstom “Evanđelje” napisali nešto novo?

4.1 Književni rod evanđelja

4.11 Nastanak Evanđelja u prijelaznom vremenu

Ako želimo shvatiti koju važnost za Crkvu ima književni rod “evanđelje”, moramo imati pred očima situaciju vremena njihova nastanka – nakon 70. (usp. 1.23.1). Generacija očevidaca gotovo je već bila izumrla. Apostoli, njihovi suradnici i Pavao ulili su vjernicima svijest da preko tih svjedoka stupaju u neposrednu vezu sa zemaljskim Isusom. Već se njihovi nasljednici nisu mogli više pohvaliti da ih je pozvao izravno Uskrsli. Znali su da proslavljeni Krist snagom svog Duha živi i djeluje u Crkvi; ali što je sa zemaljskim Isusom? Počeo se u glavama ljudi po malo stvarati jaz između živog Krista, koji je snagom svoga Duha davao crkvene smjernice, koji je bio nazočan u kultu, a u isto vrijeme bio u slavi Božjoj, te Isusa iz Nazareta koji je sada već pripadao prošlosti, čije riječi i djela, kako se činilo, ponekad nisu više odgovarali sadašnjosti koja je postala drukčija.

4.12 Evanđelisti kao neočevici

Tradicionalno je mišljenje da su barem dva evanđelista, Mt i Iv, bili neposredni očevici Isusova života i da su stoga oni mogli premostiti spomenuti jaz između zemaljskog Isusa i kod Boga proslavljenog Krista. Ali je moderna biblijska znanost dokazala da nijedno Evanđelje u svom konačnom obliku ne potječe od očevidaca Isusova života.

4.13 Evanđelje kao posadašnjenje Isusa Krista u novoj situaciji

U jednoj za prvu Crkvu kritičnoj situaciji Marko je stvorio “Evanđelje” – ne biografiju, ne povijesnu dokumentaciju, ne ni obični zapis usmenog naviještanja spasenja, nego jedan, gledano i s literarne strane, sasvim novi rod: knjigu koja Crkvi omogućuje trajni susret sa živim Isusom Kristom, koji je u isto vrijeme i zemaljski Isus, knjigu veličanstvene drame na kojoj su sudjelovali pozvani vjernici svakoga vremena. Novost književnoga roda evanđelja bila je i jest u tome da je na pisanu riječ, riječ Pisma, nadovezana sadašnjost Isusa Krista, Isusa iz Nazareta koji se priznaje i prepoznaje kao Mesija i Sin Božji.

4.2 Posebnost Evanđelja

Evanđelja su posadašnjenje zemaljskoga Isusa, koji je u isto vrijeme i uskrsli Krist. To se može najbolje predočiti na primjerima iz Markova Evanđelja. Zatim postaje jasnije kako su ostali Evanđelisti preinačili taj rod koji je stvorio Marko.

4.21 Značajke Mk:

Ako evanđeoske tekstove ispitamo historijsko-kritičkom metodom (usp. 1.32 i Prilog 2), najprije ćemo otkriti način kako su evanđelisti, prije svega Marko, oblikovali, odn. sastavljali građu koja je predajom do njih došla:

1. Suputništvo na Isusovu putu

Prvi primjer: Početak Evanđelja (Mk 1,1–13):

Izbor i sastav ovih tekstova ima za cilj da "put Gospodinov", dakle put Isusov, prikaže tako da on bude prepoznatljiv i kao put onoga tko dolazi Isusu. Čitatelj koji otvori ovo Evanđelje čut će "glas koji više u pustinji", glas propovjednika pokore koji pozivlje na krštenje i usmjeruje prema Isusu. I pozvani se kao i Isus daje krstiti, prima Duha svetoga i Otac ga prihvaća kao "ljubljenog Sina". Ali "odmah" se opet nalazi u "pustinji", mjestu iskušenja, s nerazumnim "životinjama". Utjeha je u tome što može računati na "službu anđela" (usp. također Hebr 1,14), njihovu zaštitu i pomoć.

To možda neuobičajeno tumačenje polazi u biti od jednostavnog iskustva da svaka knjiga vodi čitatelja na mjesto događaja, čini ga gledateljem i slušateljem i još mu k tome nudi mogućnost identifikacije i sudjelovanja. Knjige Evanđelja izričito žele čitatelja odnosno slušatelja (usp. Mk 13,14) uvući u događanje i osvjetliti njegovu situaciju.

2. Poziv na obraćenje i vjeru

Drugi primjer: Početak galilejske djelatnosti (Mk 1,14 –15)

Kršteni čitatelj ide zajedno s Isusom u Galileju, gdje će – po izvješću Evanđelja – "vidjeti" Uskrsloga (usp. Mk 16,7). Opet sluša propovijed, ovaj put ne Ivanovu, nego samog Isusa koji naviješta "Evanđelje Božje", Radosnu vijest o blizini kraljevstva Božjega. Opet je pozvan na promjenu mišljenja, na obraćenje i "vjeru". On i nakon krštenja stoji tek na početku puta.

3. Sudioništvo u Isusovoj "sudbini"

Treći primjer: Mesijansko priznanje i poziv na nasljedovanje u trpljenju (Mk 8,27–9,1)

Čitatelj se nalazi s Isusom i njegovim učenicima na "putu", sjeverno od Galileje, daleko od Jeruzalema, mjesta muke. I njemu je upućeno pitanje što misli o Isusu. S Petrom i Crkvom on izgovara priznanje vjere, govori naučene obrasce. Isusova mu se reakcija čini zagonetnom: Isus najprije zabranjuje da se to priznanje dalje širi, kao da bi bilo nešto pogrešno ili manjkavo, a onda pokazuje put u trpljenje, zahtijeva nasljedovanje u nošenju križa sve do smrti. Naravno, na kraju stoji i za njega obećanje kraljevstva Božjeg; odatle pada i svjetlo na zagonetnu tamu nasljedovanja križa. Možda će čitatelj još pripadati onima koji će dolazak Sina Čovječjega doživjeti prije svoje smrti.

4. Susret s Isusom, Spasiteljem svega čovjeka

Četvrti primjer: Ozdravljenje slijepog Bartimeja (Mk 10, 46 –52)

Kao posljednji primjer uzimamo jedno izvješće o čudu, koje primjerno pokazuje kako u svojoj nutrini slijepi ili od bilo čega bolesni čitatelj postaje sposoban za nasljedovanje. Pripovijedanje izoliranih izvješća o čudesima moglo se pogrešno shvatiti. Od Isusa se moglo očekivati samo vanjsko ozdravljenje. Ali ovo Markovo ozdravljenje slijepoga posve je integrirano u Evanđelju i tako formulirano da se čitatelj može poistovjetiti sa svakom riječju. Vjerni čitatelj zaziva milosrđe Onoga koji ga kao Živi susreće na putu.

Primjeri mogu usmjeriti pozornost na novost književnoga roda “evanđelje” koji je Marko stvorio: presudna posebnost Markova Evanđelja jest u tome da Isusov život, govor i djela postaju čitatelju odnosno slušatelju neposredno dostupni. On se može i treba svaki čas uključiti u događanje, on se mora i treba osjećati kao očevidac i slušatelj događaja.

4.22 Značajke Mt:

Pisac Matejeva Evanđelja nije jednostavno samo preuzeo od Marka novostvoreni rod “evanđelja”. On ga je i prilagodio svojim ciljevima.

1. Povijesni pogled unatrag i unaprijed

Matejevo Evanđelje naziva sebe ne Evanđeljem nego “Knjigom Postanka (rođenja, rodoslovljem) Isusa Krista, Sina Davidova, Sina Abrahamova” (Mt 1,1). Njegovo povijesno obzorje seže od Abrahama do “kraja svijeta” (28,20). Povijest Isusova života i djelovanja proširena je, u odnosu na Marka, i na početku i na kraju, pripovijedanjem njegova djetinjstva i uskrsnim ukazanjima.

Takozvani “Markov završetak” Mk 16,9 –20, koji danas pripada Markovu Evanđelju, a koji govori o uskrsnim ukazanjima, nije prvotno pripadao tom Evanđelju. Utoliko je čitatelju teže uključiti se u događanje i doživjeti ga kao svoje vlastito. Ono mu se pripoćuje kao nešto prošlo, naravno kao prošlost koja ga se tiće jer Isus je Mesija i Sin Božji.

2. Crkveni poučni spis

Na nekoliko mjesta u Matejevu Evanđelju postaje odmah jasno da je ono crkveni poučni spis, spis koji je služio za teološku izobrazbu “učitelja i kateheta” (usp. 23,8 –10). Ti kršćanski “pismoznanci” imali su zadaću da iz bogate riznice predaje o Isusu iznose “novo i staro” i da to vjernicima pripoćuju (usp. 13,52).

3. Evanđelje o Isusovoj prisutnosti u njegovoj Crkvi

I uza sve to Mt s pravom nosi naziv “Evanđelje”, i to iz ovih razloga:

- Mt je gotovo sav Markov tekst (600 od 661 redaka) preuzeo u svoje Evanđelje i u tom smislu saćuvao i njegovu posebnost.
- Mt je uklopio izvor Q u okvir Markova Evanđelja i time još jasnije istakao Isusove govore kao aktualne nagovore kršćanskoj zajednici.
- Mt je mimo Mk i Q Crkvu izrićito oznaćio kao mjesto na kome vjernici doživljavaju nazoćnost živoga, spasonosnoga Isusa Krista (usp. Mt 28,20). Tako Isus obećaje svoju nazoćnost izrićito baš zajednici vjernika; posebno obećava da će zajednićka molitva biti uslićšana (usp. Mt 18,19 sl). U tom smislu moglo bi se govoriti o crkveno-liturgijskom znaćenju nazoćnosti Isusa Krista.

4.23 Značajke Lk:

Predaja o Isusu još je jednom preoblikovana – u Lukinu Evanđelju, uza sve ono što Lk ima zajedničko s drugim sinopticima.

Od istog autora kao i Lukino Evanđelje potječu i Djela apostolska. Oba spisa pokazuju istu teološku zamisao.

1. “Knjiga” predaja

Svoje dvostruko djelo Luka je nazvao ne Evanđelje nego “izvještaj” (Lk 1,1), odnosno “knjiga” (Dj 1,1). U predgovoru sastavljenom po tadašnjem običaju “da će sve od početka pomno ispitati” i da će to “po redu zabilježiti”. Vjerni čitatelj, predstavljen u osobi “poštovanog Teofila”, “treba se moći osvjedočiti o pouzdanosti nauka u kojem je poučen” (1,1–4).

2. Opsežan vlastiti materijal

Činjenica je da je i Luka u priličnoj mjeri preuzeo okvir i sadržaj Markova Evanđelja (350 od 661 retka). Svoj opsežan vlastiti materijal on je zajedno s predajom Q poput velikih blokova ugradio u tkivo Markova Evanđelja (Lk 6,20 – 8,3 između Mk 3,19 i 4,1 kao “mali umetak”; Lk 9,51 – 18,14 između Mk 9,42–48 i 10,13–16 kao “veliki umetak”, tzv. “izvještaj o putovanju”, stiliziran na način Isusova puta u Jeruzalem). U odnosu na Marka dodana je i duga pretpovijest (Lk 1–2, tzv. “izvješća o djetinjstvu”), a tako i uskrzne zgode koje završavaju uzašašćem na nebo (Lk 24,13 – 53).

3. Povijesno–spasenjska perspektiva

Lukinu novost treba tražiti ne u boljoj kronologiji ili većoj povijesnoj točnosti, nego u njegovoj teološkoj namjeri da povijest Isusova zemaljskog života prikaže kao već nadošlo vrijeme spasenja. Ono što u Mk odsijeva punktualno u pojedinim moćnim djelima, u Lk se ostvaruje neprekidno od časa začeca i rođenja sve do smrti i uzašašća na nebo: s Isusom se Božje spasenje, svjetlo i mir pojavilo na zemlji, a pravi odgovor na to može biti samo radost, klicanje i slavljenje Boga.

4. Svijest o sadašnjosti spasenja

Prvi čitatelj Lukina Evanđelja pred kraj 1. st. nije morao – premda i unatoč tome što se očekivani Isusov drugi dolazak još nije dogodio – više s neizvjesnošću gledati u budućnost i pitati se nesigurno kada će i kako Isus ponovno doći. Kao i starac Šimun mogao je i on “u miru” “otići” s ove zemlje, “jer su njegove oči vidjele spasenje” (Lk 2,29–32), u zornim i potresnim slikama Evanđelja.

Tako je Luka drugim sredstvima postigao isto što i Mk: čitatelja uvukao u samo događanje da bi ga učinio očevicom Isusova života.

4.24 Značajke Iv:

Među četiri Evanđelja Ivanovu pripada posebno mjesto.

1. Posebnost u govoru, sadržaju i teologiji

Ta posebnost, koja čitatelju već od prve stranice upada u oči, sastoji se u ovim činjenicama:

- I evanđelist i Isus i sve druge osobe govore ovdje drukčijim jezikom od onoga koji susrećemo u prva tri Evanđelja, u sinoptika. Taj je jezik svečaniji, simboličniji, ali isto tako i apstraktniji; kruži oko niza pojmova koji se uvijek ponavljaju (svjetlo, život, istina, svijet, svjedočanstvo, vjerovati, spoznati i dr.). Ponekad bi se moglo pomisliti da se prije radi o nekakvoj teološkoj raspravi nego o životnom pripovijedanju.

- Ti se pojmovi često javljaju u nasuprotnim parovima i ostavljaju prizvuk dualističkog načina mišljenja (npr. svjetlo–tama, istina–laž, odozgo–odozdol, biti od Boga–biti od đavla, biti od Duha–biti od tijela i dr.).
- Pod dualističkim načinom mišljenja odnosno pod dualizmom podrazumijeva se svođenje stvarnosti na dva suprotna temeljna načela. Takvo je mišljenje bilo rasprostranjeno pogotovu u religijama starog Istoka.
- Ipak dualizam Ivanova Evanđelja ne smije se shvatiti apsolutno kao u drugim religijama: ne postoji nepremostiva suprotnost između Boga i svijeta; jer Bog je unatoč svemu “tako ljubio svijet da je dao (za nj) svoga Sina Jedinorođenca” (Iv 3,16).
- Pozornica događaja većim je dijelom druga nego li kod sinoptika. Isus ide više puta u Jeruzalem da ondje javno naučava i liječi. A gdje god Isus djeluje, njegov pogled je upravljen na sav svijet i sve ljude.
- Isto je tako i vremenski horizont neusporedivo širi nego kod Mt i Lk. On se proteže “od vijeka do vijeka”, tj. od predvremena (preegzistencije) Sina kod Oca do Sinova povratka u “slavu” koju je imao kod Oca “prije postanka svijeta” (Iv 1,1; 17,5).
- Ivan izvješćuje o do tada nepoznatim začuđujućim Isusovim čudima (čudo u Kani, Lazarovo uskrišenje). Pa i zgone poznate iz sinoptičke predaje ovdje često djeluju strano i vremenski su drukčije smještene (npr. čišćenje Hrama na početku Isusova javnog djelovanja umjesto – kao u sinoptika – na kraju njegova djelovanja).

2. Posredovanje neposrednog susreta s Isusom

Ove i druge posebnosti dovele su do starog spornog pitanja je li Ivan uopće poznao sinoptike (ili barem jedno sinoptičko Evanđelje). Taj problem ne moramo rješavati, nego postavljamo svoje pitanje: Zašto je Ivanovo djelo stvarno Evanđelje, knjiga koja nam omogućuje pristup Isusu Kristu, a ne samo nekakva teološka rasprava o osobi i naravi Kristovoj?

Da je posrijedi zaista Evanđelje koje čitatelja vodi do susreta s Isusom Kristom, dade se npr. pokazati na pripovijedanju o Jakovljevu bunaru (Iv 4,1–42). Tko čita taj tekst – a to biste trebali na ovome mjestu učiniti – može doživjeti da ga tekst povede na mjesto susreta s Isusom, dapače da ga učini sudionikom razgovora. Možda će osjetiti kako govor o “živoj vodi” u njemu budi već zaspale čežnje i želje za pravim životom. Možda će steći dojam kako ga Isus osobno stavlja pred odluku vjere i možda će na kraju zajedno sa Samarijancima reći: Ne vjerujem više samo onom što sam od drugih čuo. Sam sam čuo i znadem: “Ovo je pravi Spasitelj svijeta” (4,42).

U Iv 4,42 imamo ključno mjesto ne samo Ivanova Evanđelja nego sve evanđeoske literature uopće. Riječ je o tome kako čitatelje druge, treće ili tisućite generacije kršćana povezati s izvorom predaje, sa samim Isusom Kristom. Po sebi je razumljivo: tu neposrednost posreduje svjedočanstvo evanđelista, ali to posredovanje ne stupa na mjesto Posredovanoga, nego krči put do Njega samoga, do Isusa.

4.25 Zadaci

1. *U kakvoj je situaciji nastao književni rod evanđelje? Koja je zajednička namjera svih evanđelista?*
2. *Koje su značajke četiriju Evanđelja? Odgovorite natuknicama.*

4.3 Kristova slika pojedinih Evanđelja

Svako Evanđelje daje Kristovu sliku za svoje čitatelje na različit način i tako nastoji svakako na svoj način iznijeti nešto od neiscrpivog bogatstva Isusa Krista.

Riječ "slika" mogla bi se krivo shvatiti kao da je bilo koji evanđelist ikada ponudio nekakav osobni Isusov opis, kako ga barem u natuknicama imamo o Ivanu Krstitelju (Mk 1,6). Isplati se razmisliti zašto Evanđelja ne izvješćuju ništa o Isusovoj vanjskoj pojavnoj slici. Je li na to utjecala već starozavjetna zabrana pravljenja slika (Izl 20,4) ili je Isus bio za vjernike u tolikoj mjeri poznat lik da ga nije trebalo predstavljati? – Isto tako ne smijemo u Evanđeljima tražiti samo sliku Isusova karaktera. Govor o njegovim izljevima osjećaja, o njegovoj srdžbi (Mk 1,41; 3,5), o njegovu suosjećanju (Mk 6,34; Lk 7,13), o njegovoj žalosti i strahu (Mk 14,34) više služe više opisu situacije nego Isusove psihologije. – Konačno, ne smije se pomisliti da su evanđelisti urezali cjelovitu Isusovu sliku u svoje djelo i čitatelju je dovoljno samo da je pogleda. Kristova se slika tek pomalo rađa u srcu vjernoga čitatelja (usp. 2 Kor 3,18), ako tekstove čita pozorno i uzima ih k srcu.

4.31 Kristova slika u Mk:

Kako je realna, ali i neobična Kristova slika u Markovu Evanđelju može pokazati Mk 3,20 –21.

U našem prijevodu, prilično tijesno naslonjenu na izvornik, taj odlomak glasi: "I dođe (Isus) u kuću. Opet se skupi toliko mnoštvo te nisu mogli ni jesti. Čuvši to, dođoše njegovi da ga obuzdaju jer su govorili (ili: jer se govorilo): "Izvan sebe je!"

Grčki glagol koji je preveden posljednjim izričajem – "Izvan sebe je!" – znači: biti izvan sebe, ne biti pri sebi, biti jako uzbuđen, ne biti "compos sui", biti lud. Stoga ga prevoditelji različito prevode. Kao mi prevodi još Biblija, Rupčić, Šarić, Osty. Drugi prevode: "Izgubio je glavu" (TOB), "Izgubio je smisao za stvarnost" (BJ), "Izgubio je pamet" (Bonnes Nouvelles aujourd'hui, The New English Bible), "Nije pri zdravoj pameti" (Einheitsubersetzung), "Šenuo je, lud je" (Die gute Nachricht), "Pobjesnio je" (Vulgata), "Poludio je" (Zagoda). Ti prijevodi odrazuju dvije težnje koje se očituju tijekom povijesti tumačenja toga teksta.

1. Neobičan

Ta dva retka pripadaju posebnoj, Marku vlastitoj građi. Već su ih Mt i Lk ispustili jer su im se zacijelo činili sablažnjivima. I kasniji su prepisivači Mk pokušali otupiti oštricu, a neki se komentari i prijevodi i danas trude ublažiti tekst i Isusovu rodbinu (ili svijet oko njega) osloboditi sumnje da su Isusa smatrali neuravnoteženim, nestvarnim, izgubljenim, poremećenim, bijesnim ili ludim. Drugi opet ne ublažuju ništa, možda čak zaoštravaju, a onima prvima zamjeraju da s tekstom postupaju onako kao "njegovi" s Isusom. Jer im se čini stran, nezgodan, neshvatljiv, žele ga izgaditi, ublažiti, prilagoditi "normalnom" načinu mišljenja i ponašanja. Takvoj se napasti, tvrde, treba oduprijeti. Crte Isusova lika u Mk često su "krute" (usp. Iv 6,60), ali baš zato izražajnije od uhodanih oblika.

2. Nemjeriv ljudskim mjerilima

Isus dolazi "u kuću". Evanđelist je netom ispriповjedio kako se bio popeo "na brdo" da Dvanaesticu učini svojim suputnicima i poslanicima.

- Sad je opet u nastanjenom mjestu koje ljudi poznaju kao mjesto njegova učenja i djelovanja, u "Šimunovoj kući" (usp. 1,29; 2,1). Njegova nazočnost zrači gotovo magičnom privlačnošću. Mnoštvo svijeta slijeva se sa svih strana i ne da mu mira, motiv koji u Mk uvijek iznova susrećemo (usp. npr. 1,33; 4,1; 5,21). Gdje se nalazi Isus, uvijek je strka svijeta, tu ga traže (usp. 1,37), "obaraju" se na njega (usp. 3,10). Isus se ne postavlja nekritički prema tom stihijskom navaljivanju. Iz samilosti uslišava molbe pa liječi i pomaže, ali njemu je važnije – kako pokazuju drugi tekstovi – propovijedati, poučavati mnoštvo što Bog želi (usp. 1,38; 3,31–35; 6,34). Privlačost i obljubljenost nisu dakle za Isusa odlučujući momenti. On se ravna ne po onome što ljudi žele i hoće, nego po onom što mu je Bog naložio da propovijeda i trpi (usp. 8,33).

Već tu nalazimo osnovni ispravak mišljenja mase koja Isusa zamišlja kao čudotvorca koji ispunja sve želje, ili kao – govoreći moderno – terapeuta koji posve stoji u službi drugih, koji se posve iscrpljuje u socijalnoj službi. Isus nalazi vremena za molitvu u samoći (usp. 1,35), on poučava mnoštvo da s njime i njegovim učenicima “jede kruh”, da slavi božansku gozbu koja hrani (usp. 6,32–44), na što vjerojatno smjera već Mk 3,20.

- Drugi redak navodi novu skupinu osoba, “njegove”, one koje će Mk 3,31 prepoznati kao “njegovu Majku i njegovu braću”. Oni su otvoreno zabrinuti za Isusa, žele ga vratiti natrag u krilo obitelji, ako treba i silom ga “uhvatiti” jer se ne može jednog “luđaka” pustiti da slobodno hoda naokolo.
- Teško je sa sigurnošću reći kakva povijesna predaja stoji iza ovog retka (usp. Iv 7,5: nevjera Isusove braće). Po Markovu opisu Isusova rodbina nije barem za neko vrijeme bila usamljena u tome što nije shvaćala Isusa. To daje naslutiti raspra o smislu istjerivanja demona koja se neposredno nadovezuje na tu zgodu. Za židovsko shvaćanje “imati Beelzebula” i “biti lud” značilo je otprilike isto. Isto je tako izvjesno da evanđelist taj prigovor smatra neopravdanim te pismoznancima dapače spočitava hulu “na Duha Svetoga” (usp. 3,29–30). S druge pak strane ostaje pitanje što je rodbinu navelo na tu pomisao i nije li ipak s pravom nastao dojam neobičnog, sablažnjivog, stranoga? U tom slučaju bilo bi samo sporno kako protumačiti tu Isusovu neobičnost: “djelovanjem Duha Svetoga” (Mk 1,12) ili demonskim opsjednućem. Činjenica je zaista da Marko stalno ističe šokantno značenje Isusova djelovanja i njegova “novog nauka” (usp. npr. 1,22.27; 5,15–17.33.42; 9,9).

3. Svetac Božji

Kristova slika u Mk jasno očituje crte numinoznoga, tj. svetačkoga što se očituje u snazi (usp. 1,24: Isus kao “Svetac Božji”). Ljudi se osjećaju privučeni i zapanjeni u isto vrijeme. Skrajnja mišljenja – kao da je posrijedi čudotvorac koji uvijek stoji na raspolaganju ili umno poremećena osoba – mogu se zanemariti. Što ostaje od tog neobičnog, novog, od njegove korjenite spremnosti na trpljenje i što u izvjesnom smislu mora ostati – to je često ponavljano neshvaćanje njegovih učenika (usp. npr. 6,52; 7,18; 9,32). Taj Isus koji “ide naprijed” u Jeruzalem ususret križu ne može se nikada posve shvatiti, za njim se može samo sa zapanjenošću i strahom “ići” (usp. 10, 32). Tek promatranje njegove okrutne smrti pod križem vodi punom shvaćanju: “Zaista, ovaj čovjek bijaše Sin Božji” (15,39). Za vjerničkog čitatelja Markova Evanđelja u isto je vrijeme potresno i utješno da to priznanje ne dolazi ni od odbjeglih učenika, niti od žena koje su “izdaleka” sve to promatrale, niti od “njegovih”, nego od jednog poganina, koji je vidio samo jedno: kako je taj čovjek umro.

4.32 Kristova slika u Mt:

I Kristovu sliku Matejeva Evanđelja želimo ovdje razviti na temelju jednoga karakterističnog teksta: Mt 28,16 –20.

“Jedanaestorica učenika odoše u Galileju na goru, gdje im je Isus odredio. Kad ga ugledaše, pokloniše mu se. A neki bijahu sumnjali. Tada im se približi Isus pa im reče: Dana mi je sva vlast, nebeska i zemaljska. Zato idite, učinite sve narode učenicima mojim! Krstite ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga! Učite ih da vrše sve što sam vam zapovjedio! Ja sam s vama u sve vrijeme do svršetka svijeta.”

Ako usporedimo te svečane i uzvišene riječi, koje zvuče poput snažnog završnog akorda lijepo komponirane simfonije, sa zagonetnim i naglim završetkom Markova evanđelja (usp. Mk 16,7–8), već ćemo otkriti bitne crte Kristove slike u Mateja:

1. Mesijanski vladar

Već se novorođenom djetetu Isusu klanjaju poganski mudraci kao “židovskom kralju” (usp. 2,1 –12).

Na osnovi usporedbi tekstova može se dokazati da je “židovski kralj” mesijanski naslov koji je u predaji izvješća o mucu očito već vrlo rano igrao određenu ulogu (usp. Mk 15,26 par.).

Tako se u tekstovima Matejevih "izvješća o djetinjstvu" Isus prikazuje od početka kao od svog vlastitog naroda – i unatoč boljim uvidima (usp. 2,4 –6) – progonjeni i odbačeni mesijanski kralj, dok "poganska Galileja" u njemu prepoznaje "jarku svjetlost" (usp. 4,15 –16).

U Mt od početka nema nikakve sumnje da se Isusovo mesijansko kraljevstvo ne može ograničiti samo na granice uskih nacionalnih interesa.

Isusovim rođenjem i njegovom smrću pogođeni su i nebo i zemlja ("betlehemska zvijezda" i kozmički znaci za raspinjanja). Anđeli bdiju nad njegovim životom (usp. 1,20; 2,13.19) i stoje mu u službi (usp. 4,11; 26,53). On navješćuje "kraljevstvo nebesko" (4,17 i sl.), što je doduše u Židova bio uobičajen izraz za "Božju vladavinu", ali u Mateja odaje posebnu ljubav prema riječi "nebo" (usp. "Otac na nebesima" ili "nebeski Otac", "ptice nebeske", "kako na nebu tako i na zemlji"). Stoga Mesija Isus i može Petru i Crkvi, koju je na njemu sagradio, "predati ključeve kraljevstva nebeskog", tj. vlast koja onom što je na zemlji zaključeno garantira važnost "i na nebu" (16,19; 18,18), što sigurno ima univerzalno značenje.

Uskrsnuće će otkriti tko je ustvari bio i jest za vrijeme svoga zemaljskog života tihi i skroviti "Sluga Božji" (usp. 12,16–21 = Iz 42,1–2): od Boga, svog nebeskog Oca, ustoličeni vladar svijeta koga su njegovi učenici već puno prije prepoznali i priznali kao "Sina Božjega" (usp. 14,33; 16,16).

2. Utemeljitelj misionarske zajednice

Da je Isusova intronizacija u tijesnoj vezi kako s utemeljenjem Crkve tako i s misionarskim poslanjem, pokazuje tzv. "misijski nalog" (Mt 28,18–20; vidi tekst u 4,32 uvod). Iz tog teksta jasno proizlazi da je misijsko poslanje naravna posljedica Isusove intronizacije za vladara svijeta (R. 19: "zato..."). "Sve ljude učiniti učenicima" znači dakle u prvom redu priopćiti im taj događaj koji pokreće "nebo i zemlju" i pridobiti ih da mu se u vjeri poklone (R. 17). To u isto vrijeme znači: pozvati ih sve u jednu zajednicu.

Dok s pravom ističemo da Mt daje "crkvenu" Kristovu sliku, tj. prikazuje Krista koji postavlja osobne, duhovne i institucionalne temelje svoje Crkve, ne smijemo ipak previdjeti taj misionarski impuls. Misija nije neka dodatna oznaka Crkve (bez čega bi zajednica možda živjela bolje i mirnije!), nego njezin životni elemenat, trajni razlog njezina opstanka. U velikom govoru poslanja (Mt 10) ima dapače jedna riječ koja govori o istovjetnosti misionara učenika i Isusa, Božjeg poslanika: "Tko vas prima, mene prima, a tko mene prima, prima onoga koji je mene poslao" (10,40). Ta često krivo upotrijebljena riječ shvaća se ispravnom u Crkvi samo kad se ona u svojim predstavnicima trudi da ljudima prenese živu Kristovu sliku.

S crkvenom slikom Krista povezan je i nalog: "Krstite ih..." u njemu se krštenje dovodi u vezu s Uskrsnim. Ono znači priznanje Sina po Duhu Svetomu.

3. Učitelj i Gospodar svoje Crkve

Matej prikazuje Isusa već za njegova zemaljskog života kao učitelja svoje zajednice učenika, opunomoćenog božanskim autoritetom. To se događa u velikim kompozicijama besjeda: (usp. 1.32.3):

- Besjeda na gori (5 – 7)
- Besjeda poslanja (10)
- Besjeda u prisposobama (13)
- Besjeda o životu u zajednici (18)
- Besjeda prijeteći pismoznancima i farizejima (23)
- Besjeda o Paruziji, drugom Kristovu dolasku (24).

U završnoj riječi u Mt (usp. 4.32.2) slušamo kako upute dane učenicima vrijede za "sve ljude", tako da Isus preko Crkve postaje učitelj sveukupnog čovječanstva: sigurno ne zakonskim mjerama nekakve prisile, nego naviještanjem koje je svjesno Isusova božanskog autoriteta. Ako Crkva mora pred svijetom zastupati Isusa, može se lako dogoditi da izgubi hrabrost ili sama sebe stavi na njegovo mjesto. Te opasnosti želi predusresti završna riječ upozorenja i ohrabrenja. Isus ostaje sa svojom Crkvom "do svršetka svijeta". Ona se dakle može pouzdati u njegovu pomoć, posebice u progonstvima i patnjama. Ali obećanje "ja sam s vama" ima i prizvuk upozorenja da on ostaje gospodar svoje Crkve, da njega uvijek valja tražiti među "dvoicom ili

trojicom koji su sabrani u njegovo ime” (18,20), njega koji oprašta, trpi, njega zanijekanog, njega koji sudi i obećaje spasenje, njega “Boga s nama”, “Emanuela” (1,23).

4.33 Kristova slika u Lk:

Izabrali smo jedan tekst iz Djela apostolskih kako bismo omogućili Luki da nam on sam interpretira Kristovu sliku svog Evanđelja: Dj 10,37–43

“Vi znate što je bilo po svoj Judeji, počevši od Galileje, poslije krštenja koje je Ivan propovijedao: kako je Bog Isusa iz Nazareta ‘pomazao Duhom’ Svetim i snagom te kako je Isus prošao čineći dobro i ozdravljajući sve koje đavao bijaše tlačio, jer ‘Bog bijaše s njim’. Mi smo svjedoci svega što je učinio u zemlji židovskoj i u Jeruzalemu, i to on koga su ubili, ‘objesivši ga na križ’. Bog ga je uskrisio treći dan i dopustio mu da se pokaže. Ne svemu narodu, već unaprijed od Boga izabranim svjedocima – nama koji smo s njim jeli i s njim pili poslije njegova uskrsnuća od mrtvih. I on nam je zapovijedio da propovijedamo narodu i da svjedočimo da ga je Bog postavio za suca živih i mrtvih. Za njega svjedoče svi proroci da po imenu njegovu prima oproštenje grijeha svaki koji u nj vjeruje.”

Kod ovog teksta upada u oči da se ni jednom riječju ne spominje Isusova predpovijest, tzv. izvješće o djetinjstvu kojim započinje Lk (Lk 1–2). Propovijed o Kristu počinje kao i u Mk Ivanovim krštenjem, a završava jasnim prisjećanjima na uskrsne izvještaje Lukina Evanđelja. Unatoč tome daje se naslutiti da povijest djetinjstva ima isto kristološko poimanje kao i ostalo Evanđelje.

1. Bog kao prazvor Kristova misterija

Luka je Isusovu povijest jasno uklopio u okvir božanskog “spasenjskog djelovanja”. Bog je prije svega taj koji djeluje, ne istom u uskrsnuću nego već u Isusovu krštenju, a u pretpovijesti on šalje svoga anđela Mariji da joj navijesti začecje mesijanskog spasitelja (usp. 1,26–38). Stoga Bogu uvijek pripada hvala i slava (usp. himne iz povijesti djetinjstva: Veliča 1,46–55, Blagoslovljen 1,68–79; a onda npr. i 5,26; 7,16).

U pretpovijesti se više puta objašnjava kako se Isus odnosi prema Bogu, što je Bog na njemu učinio i što će učiniti (usp. 1,32.35; 2,26.40). Završetak i u nekom smislu vrhunac pretpovijesti jest stoga pripovijedanje kako dvanaestogodišnji Isus sam priznaje Boga svojim Ocem (2,49).

Tipično sredstvo kojim Lk upozorava na povezanost između Isusa i Boga jest molitva. Isus moli kod svoga krštenja (usp. 3,21), prije izbora apostola (6,12: svu noć provodi u molitvi), prije nego li ga Petar priznaje Mesijom (usp. 9,18), prije priopćenja Očenaša (usp. 11,1), na križu (usp. 23,34.46). Te zgode, kojih inače nema u Mk i Mt, sigurno služe i za to da se vjernicima istakne primjer Isusa molitelja.

Izvoran pokušaj tumačenja kristološkog naslova “Sin Božji” jest rodoslovlje u Luke koje je pridodano izvješću o krštenju. Među Isusovim pređima nije posljednji član Adam, prvi čovjek, nego Bog (usp. 3,38).

2. Isus kao Duhom pomazani dobročinitelj

U Luke je Isus prikazan kao pomoćnik i liječnik, pun samilosti, kao spasitelj siromašnih i prezrenih. Ali u tome se ne smije gledati samo socijalna skrb i čisto ljudska dobrota. Isus tako postupa stoga što je “ispunjen Duhom Svetim”, jer “Duh Gospodnji počiva na njemu” (usp. 4,1.14.18). Time i Isusovo krštenje poprima svoje jasno mjesto: u njemu Isus snagom Duha Svetoga prima trajnu karizmatičku spremu za svoje mesijansko djelo, kako to izričito ustanovljuje njegova programska “nastupna propovijed” u Nazaretu (usp. 4,16–30). Polazeći od starozavjetnih poimanja, Luka shvaća Duha isto tako i kao “snagu” koja izlazi od Isusa i sve “liječi” (usp. 5,17; 6,19; 8,46 = Mk 5,30). “Duh Sveti” izjednačen je sa “snagom” već u navještenju (usp. 1,35).

3. Isus kao milosrdni sudac

Lk sadrži najdivnije primjere velike Božje ljubavi prema grešnicima i neprijateljima koja se pojavila u Isusu:

- Velika grešnica (7,34. 36–50)
- Milosrdni Samaritanac (10,25–37)
- Prisposoba o izgubljenoj ovci, drahmi te o mlađem i starijem sinu (15,1–32)
- Farizej i carinik (18,9–14)
- Nadcarinik Zakej (19,1–10)
- Ozdravljenje odsječenog uha (22,51)
- Gospodinov pogled upućen Petru nakon njegove zataje (22,61)
- Molitva za oprostjenje s križa (23,34)
- Raskajani razbojnik (23,40–43)

Ti se primjeri na žalost znaju često istrgnuti iz konteksta, tako da ostaje dojam kao da je Luka dao neku sentimentalnu i mekanu sliku o Bogu i Kristu. Ali se ne smije zaboraviti da Isus može biti tako dobar i milosrdan samo zato što je od Boga određen za suca ljudima. Govor o “sucu živih i mrtvih”, koji je prvotno imao svoje mjesto u naviještanju Paruzije, Luka proteže i na zemaljski život Isusov. On je “određen za to da se mnogi u Izraelu o njega spotaknu i da mnogi budu opravdani, on će biti znak osporavan” (2,34). On, Mesija, već drži lopatu u ruci da rastavi pljevu od pšenice i da pšenicu spremi u svoju žitnicu, a pljevu će spaliti u neugasivoj vatri (3,17). Takva ozbiljna upozorenja o sudu i propasti uvijek iznova odjekuju u Isusovu naviještanju po Luki (usp. 5,24–26; 11,24–26; 12,5.9.45–48; 13.3.5.22–30; 14,24; 17,1–3a; 23,27–31). Luka se izričito bori protiv zablude kao da je Isus opraštao grijeh bez poziva na promjenu mišljenja, obraćenje i pokoru (usp. 5,32; 24,47). Za Luku je razumljiva stvar da se čovjekova konačna sudbina odlučuje već u njegovoj smrti, a ne tek za paruzije (usp. 16,19–31: bogati gavan i siromašni Lazar). Stoga vjerni kršćanin može poput Šimuna “poći u miru” (usp. 2,28–32) i sa raskajanim razbojnikom biti siguran da će još “danas”, na dan smrti, “biti u raj” s Isusom (usp. 23,43).

4.34 Kristova slika u Iv:

Pri proučavanju Kristove slike u Ivana poći ćemo od tri različita teksta: Iv 8,12–14; Iv 8,17–20; Iv 17,1–5.

“Isus im ponovno progovori: Ja sam svjetlo svijeta. Tko mene slijedi, sigurno neće ići po tami, nego će imati svjetlo koje vodi u život. – Ti svjedočiš sam za se – rekoše mu farizeji – tvoje svjedočanstvo nije vjerodostojno. – Iako ja svjedočim sam za se – odvrati im Isus – moje je svjedočanstvo vjerodostojno, jer znam odakle sam došao i kamo idem. A vi ne znate ni odakle sam došao ni kamo idem.”

“I u vašem Zakonu stoji pisano da je vjerodostojno svjedočanstvo dvojice. Ja svjedočim za se i Otac koji me poslao svjedoči za me. – Gdje je tvoj otac? – upitaše ga. Isus odgovori: Vi ne poznate ni mene ni Oca moga. Kad biste mene poznavali, poznavali biste i Oca moga. Ove je riječi rekao u blagajni dok je poučavao u hramu. Pa ipak, nitko ga ne uhvati, jer još ne bijaše došao njegov čas.”

“Kad to Isus kaza, podiže oči prema nebu te reče: Oče, došao je čas! Proslavi Sina svoga, da i Sin tvoj proslavi tebe, i da, kao što si mu dao vlast nad svim ljudima, dadne život vječni svima koje si mu dao. A ovo je vječni život: spoznati tebe, jedino pravog Boga, i onoga koga si poslao, Isusa Krista. Ja sam tebe proslavio na zemlji, izvršivši djelo koje si mi dao da učinim. A sada, Oče, proslavi ti mene kod sebe samog slavom koju imadoh kod tebe prije nego postade svijet.”

Ivanovo Evanđelje ustvari pozna samo jednu temu, samoobjavu Sina, koja je ujedno i objava Oca, čime Sin ispunja djelo koje mu je povjerio Otac: poklanja ljudima vječni život.

1. Isus se objavljuje sam

U Iv Isus na mnogim mjestima govori jasno i otvoreno (usp. 16,29) tko je, odakle dolazi i kamo ide:

“Ja jesam” (Mesija koji sve naviješta; 4,26)

- “Ja sam kruh života, koji je s neba sišao” (6,35.48.51)
- “Ja sam svjetlo svijeta” (8,12; 9,5; 12,46)
- “Prije nego je Abraham bio, ja jesam” (8,59)
- “Onaj koji s tobom govori, taj je” (Sin čovječji; 9,37)
- “Ja sam vrata k ovcama” (10,7.9) “
- “Ja sam dobri pastir” (10,11.14)
- “Ja i Otac smo jedno” (10,30)
- “Ja sam uskrснуće i život” (11,25)
- “Ja sam put, istina i život” (14,6)
- “Ja sam pravi trs” (15,1 –8)
- “Ja sam izišao od Oca i došao na svijet; ostavljam svijet i idem k Ocu” (16,28)

Osim toga Isus, ili evanđelist (što je često teško razlučiti) više puta govori o sebi kao o “Sinu” u trećem licu (usp. npr. 1,51; 5,19–30).

Ti izričaji o samom sebi sadržajno razvijaju pojam “Logos” koji je upotrijebljen samo u Proslovu Evanđelja (1,1–18: vječna stvoriteljska riječ Božja, živi božanski prazvor stvorenja). U Isusu je dakle božanski temelj i smisao svega stvorenja postao ljudskom zbiljom, “mesom”, “tijelom” (1,14), u njemu dolazi do ostvarenja ono što zemaljske stvari obećavaju ali ne mogu izvršiti.

2. Sin objavljuje Oca

Objavljujući sam sebe, Isus u isto vrijeme objavljuje i Oca. Taj uzajamni međusobni odnos ponavlja se u nebrojenim inačicama. Današnji čitatelj, koga monotonost Ivanovih govora katkada može zamoriti, mora imati na umu da je životno pitanje mnogih religioznih ljudi Antike bila “spoznaja Boga”. Ako se dakle za Isusa kaže da je on jedini zakoniti objavitelj Boga (1,18), da samo on poznaje Oca (8,55; 10,15; 17,25), onda se nije ni moglo ništa više od toga reći. Važnost takve izjave otkriva se samo onom tko je spreman pustiti da ga vodi Isus koji je put k Ocu, kako bi upoznao da je klanjanje Bogu i njegovo slavljenje čovjeku potrebnije od vode (4,23) i kruha (6,27).

3. – Isus čini djela Božja

Četvrto Evanđelje nazivlje Isusova čuda i “znacima”, “znamenjima” (tj. objavama slave Isusa Krista vjernicima) i “djelima”. Pojam “djela” stoji uglavnom na mjestima gdje se svjedoči da je Isus poslan od Oca: “Djela koja mi je Otac dao da ih učinim, upravo ova djela koja ja činim svjedoče za me da me Otac poslao” (5,36). Stoga je po ovom evanđelistu i bolest tu zato da se na bolesnicima “očituju djela Božja” liječenjem (9,3). Evanđelist međutim govori i o “Božjem djelu” (usp. 4,34) u jednini. Tu se misli na ono djelo za koje umirući Isus kaže: “svršeno je” (19,30). Očito, nije posrijedi nekakvo dobro djelo liječenja bolesnika (usp. 10,32–33), nego svekoliko Isusovo poslanje, ono što je izveo svim svojim riječima, djelima i znakovima: proslavljenje Oca, koja je ujedno i njegovo vlastito, proslavljenje Sina. Riječju s križa Ivan u to Božje djelo uključuje i trpljenje i smrt Isusovu. Smrt je “čas” kada Sin na najveći mogući način proslavljuje Oca i kada Otac proslavljuje Sina, uzvisujući ga i dajući mu slavu koju je imao kod njega prije postanka svijeta (17,5; usp. 13,31–32).

4.35 Zadaci

1. *Opišite natuknicama Kristovu sliku u pojedinim Evanđeljima.*
2. *Razmislite: Koje su Vam od Kristovih slika u Evanđeljima (odnosno njihove pojedinačne crte) iz dosadašnjeg vjeronauka i propovijedi posebno poznate, a koje su Vam više strane.*

5. DRUGI KNJIŽEVNI RODOVI I OBLICI SVJEDOČENJA O KRISTU

Slijedeći pregled ograničava se samo na kratke natuknice. Želimo samo jednim takvim pregledom pojasniti u kakvim su drugim vrstama i oblicima našla izraz iskustva ljudi s Isusom Kristom.

5.1 Književni rod “Djela apostolska” i njegovi oblici

5.11 Obilježja ovoga književnog roda

Grčki naslov “Djela apostolska” podsjeća na književni rod “Akta apostola” koji je od 2. st. pa dalje bio jako omiljen (akta = djela). U tim spisima legendarnog značaja (djela sv. Petra, Pavla, Andrije) očit je utjecaj antiknog putopisnog i pustolovnog romana dok je taj utjecaj u Lukinim Djelima apostolskim ograničen samo na nekoliko vanjskih sličnosti. Druga Lukina knjiga želi zapravo nastaviti Evanđelje i pokazati kontinuitet između zemaljskog i proslavljenog Krista. Poslani i opunomoćeni svjedoci snagom Duha Svetoga dalje provode ono što je Isus započeo riječima i djelima. Sam Pavao po opisu Djela apostolskih u Rimu još uvijek naviješta “kraljevstvo Božje” kao što je to i Isus činio. Ali u isto vrijeme, naravno, i Isus Krist sam postaje “predmetom” naviještanja. Pavao “je sasvim slobodno i bez zapreka propovijedao o kraljevstvu Božjem i izlagao nauku o Gospodinu Isusu Kristu” (28,31).

5.12 Pojedinačni oblici

I oblici su unutar Djela apostolskih djelomično slični onima u Evanđeljima. Postoje:

- Sumariji, sažeci koji na općenit način prikazuju djelovanje apostola i život kršćanske zajednice (usp. 2,43–47; 4,32–37; 5,12–16);
- Izvješća o čudima, u kojima se prije svega izvješćuje o ozdravljenjima, dapače i o uskrisivanju mrtvih (usp. 3,1–10; 9,32–43; 14,8–10; 19,11–20; 20,7–12; 28, 7–9);
- Govori, koji kao misijski i obrambeni govori imaju sasvim drugi karakter nego Isusovi “govori”;
- Izvješća o putovanjima, u kojima se doduše samo u Pavlovu putovanju u Jeruzalem osjeća neki prizvuk “izvješća o putovanju” Lukina Evanđelja (usp. 4,23.2 i Dj 20,22–24; 21,10–14);
- Opisi ukazanja, vizije i objave, koje su brojnije i kićenije nego u Lk;
- Kaznena čudesa apostola koja djeluju čudno (usp. 5,1–11; 13,8–13), ali vrlo uvjerljivo očituju skrajnju ozbiljnost opredjeljenja na koje potiče Evanđelje;
- Mi – izvješća, kojih u Evanđeljima nema. Čini se da u njima pripovijeda neki Pavlov suputnik, zacijelo Luka (usp. 16,10–17; 20,5–21,18; 27,1–28,16).

5.13 Središnja namjera

Najjači dojam Luka želi postići opisom viđenja pred Damaskom. Ono je triput opisano, svaki put malo drukčije (usp. 9,1–19; 22,3–21; 26,9–18). Ne bi li i čitatelj Djela apostolskih koji još nije vjernik morao biti spreman da jednoga dana iznenada i neočekivano i njega pogodi munja božanske milosti i izabranja?

5.2 Književni rod “poslanica” i njegovi oblici

5.21 Obilježja roda

Ovdje upotrebljavamo izraz “poslanice” da njime označimo ona novozavjetna pisma koja nasuprot “pravim” pismima (usp. 3.1) imaju više značaj okružnica (Kol, Ef, 1 Pt), pisanih propovijedi (Heb), traktata (1 Iv), zbirki izreka (Jak), uređenja zajednice (Pastoralne poslanice), letaka (Jd) i tobože oproštajnih spisa (2 Pt).

Mnogi od tih spisa jesu pseudoepigrafi, što znači da su napisani pod imenom poznatih apostola ili učenika, a da stvarno ne potječu od njih. Takav postupak u antiko vrijeme nije nipošto izazivao čuđenje, nego je slovio kao zakoniti književni postupak kojim se htjela sačuvati živa uspomena na velike ljude.

“Poslanice” žele na svoj način služiti naviještanju Krista i poticati na živo svjedočenje vjere. Dva takva spisa iznose dapače posebno zamišljenu kristologiju: poslanica Kološanima sa svojim naviještanjem Kristove kozmičke vladavine i poslanica Hebrejima sa svojim učenjem o Kristu Velikom svećeniku. Može se još spomenuti i 1. Petrova poslanica koja naglašava primjer Isusa patnika.

5.22 Pojedinačni oblici:

Uglavnom su posrijedi ovi oblici:

1. Tumačenje Pisma

Najbolji primjer kršćanskog tumačenja Starog zavjeta jest poslanica Hebrejima. Ta u obliku poslanice upućena propovijed upućuje na mnogovrsne mogućnosti da se Stari zavjet protumači kao svjedočanstvo za Krista i vjeru:

– Spajanje i tumačenje (komentiranje) mesijanskih tekstova (usp. Heb 1,5–13; 2,5–8). Metoda probiranja i spajanja pojedinih citata primjenjivala se već u židovstvu, a onda i u ranom kršćanstvu. Nov je samo djelomično svojevolian izbor tekstova i današnjem čitatelju teško shvatljiv način tumačenja (komentiranja).

– Homilije (propovijedima slična tumačenja određenih tekstova), usp. Heb 3,7–4,11. U sklopu cjelovite propovijedi tu je pred nama zaokružen nagovor koji se temelji na tekstu Pisma – Ps 95,7–11. Na sličan je način Pavao u 1 Kor 10,1–13 upozoravao svoju zajednicu da ne doživi istu sudbinu kao Židovi u pustinji.

– Otkrivanje tipoloških odnosa. Kršćani su od samog početka Stari zavjet čitali novim očima i u njemu nalazili “tipove”, slike, uzorke, najave svojih vlastitih iskustava i zbiljnosti (usp. Rim 5,14: Adam je slika, “tip” Onoga koji dolazi). Poslanica je Hebrejima to umijeće dalje razvila i otkrila odnose između starozavjetnih osoba (Mojsije, Jošua, Melkizedek, levitski svećenici) i Krista; između starozavjetnih ustanova (Šator Saveza) i nebeskog svetišta, u kome je Isus Veliki svećenik; između starozavjetnih događaja (žrtvena služba, sklapanje Saveza, blagdan pomirenja) i jedinstvene žrtve Isusa Krista u Novom Savezu.

Tipološka metoda ima uglavnom tri koraka. Najprije se ističe da postoji sličnost, zatim da protutip nadilazi tip, (“veće”, “bolje”) i napokon se ustanovljuje da postoji različitost.

– Zbirka primjera iz starozavjetne povijesti (usp. Heb 11). Takvi popisi primjera iz Starog zavjeta pod određenim vidikom (ovdje “vjera”) bili su omiljeni u židovskoj literaturi posljednjeg pretkršćanskog stoljeća (usp. Mudr 10,11; Sir 44 –50).

2. Liturgijski tekstovi

Liturgijskih tekstova ima u poslanicama još više nego u Pavlovim pismima (usp. 3.1). Tu se nalaze:

– Himni (usp. Kol 1,15–20; usp. Ef 1,3,14. 20–23), kojima vjernici slave Krista kao glavu Crkve, kao temelj, središte i cilj svega stvorenja. Stil je tih himana svečan i tajanstven.

– Pjesme ili fragmenti pjesama (usp. Ef 5,14; 1 Pt 2,22–24; 3,18.22; 1 Tim 3,16; 2 Tim 2,11–13). One su jednostavnije, sažetije, kao “kratki obrasci” vjere i Kristova događaja. U Prvoj Petrovoj poslanici tekstovi se djelomično nastavljaju na jednu od pjesama o patničkom Sluzi Božjemu iz Izajijine knjige (Iz 53). Robovi koji trpe nepravdu pozivlju se da slijede primjer Krista patnika – rano svjedočanstvo crkvene pasionske pobožnosti.

– Molitve (usp. Ef 1,17–19; 3,14–21; 1 Pt 5,10–11; 1 Tim 6,15–16; Jd 24 –25). Iako ti i slični tekstovi ne moraju nužno biti citati iz liturgije, oni ipak očituju način kako se tada molilo.

– Krsni nagovori (usp. Ef 2; 4,17–5,20; 1 Pt 1,3–2,10; Tit 3,5–7). I ovdje tekstovi nude samo približnu sliku kako je bila oblikovana liturgija krštenja i koje su se teme obrađivale (“nekad – sad”).

3. Polemika s krivovjercima

Gotovo sve “poslanice” (osim Heb i 1 Pt) prisiljene su boriti se na “način polemike” s krivovjercima koje se u zajednicama širi poput raka koji razara sve oko sebe (usp. 2 Tim 2,17). Najčešće je posrijedi krivo učenje tzv. gnoze (= spoznaja – 1 Tim 6,20), tj. iskrivljivanje kršćanske vjere najrazličitijim špekulacijama i praksom židovskog ili poganskog porijekla. S obzirom na oblik te polemike razlikujemo:

– Teološke rasprave, koje nastoje iz tog krivovjerja preuzeti istiniti dio sadržaja i pomiriti ga s izlaganjem prave vjere. To se događa prije svega u Poslanici Kološanima i djelomično u Prvoj Ivanovoj;

– Ozbiljna upozorenja s prezirnim sudovima o krivovjerju i njegovim zastupnicima. U tu se svrhu upotrebljava snažan, dapače vrlo krut govor: “bezbožne babske brbljarije”, “bajke”, “demonski nauk”, “pokvareno bolesno mišljenje”, “licemjerni lašci”, “prevaranti”, “prevarene varalice”, “odvratni i nepoučljivi ljudi koji nisu sposobni ni za što dobro” (tako u tzv. pastoralnim poslanicama: 1 i 2 Tim, Tit), “razuzdanost”, “pohlepa”, “lažljive riječi”, “ti drski i umišljeni ljudi”, “nerazumne životinje”, “prljava ljaga”, “nezasitni u grijehu”, “vode nadute i prazne razgovore” (tako u Jk i 2 Pt).

– Pravila ponašanja prema lažnim učiteljima: Krivovjerci se još uvijek nalaze u zajednicama ili pokušavaju iznova utjecati na vjernike. Predstojnik zajednice ne smije se s njima prepirati nego ih “s blagošću” preodgajati (usp. 2 Tim 2,24–26). Ako to ne bude koristilo, valja ih se kloniti (usp. Tit 3,9–11; Jd 22). Putujućim misionarima koji su poznati kao krivovjerci, vjernici moraju uskratiti dobrodošlicu i pozdrav (usp. 2 Iv 10–11). Čini se da je već postojala i neka vrsta formalne ekskomunikacije, koja se krije iza izričaja “predanje Sotoni” (usp. 1 Tim 1,20; 1 Kor 5,5).

4. Pareneze (pouke)

Uz već spomenute krsne nagovore poslanice su preuzele i druge parenetske oblike:

– Jedan oblik potječe iz helenističke pučke etike: tzv. “pareneza kućnih listina”. Tu se pojedini staleži ili grupe osoba ondašnjega društva i obitelji upozoravaju na njihove dužnosti (muževi, žene, djeca, robovi). Takve “kućne listine” nalazimo Kol 3,18 – 4,1; Ef 5,21 – 6,9; 1 Pt 2,11 – 3,7; 1 Tim 2,8–15; 6,1–2; Tit 2,1–10; 1 Iv 2,12–14. Te su opomene “pokrštene” uvođenjem novog mjerila – “u Gospodinu” (Kol), upućivanjem na Kristovu otkupiteljsku ljubav prema Crkvi (Ef), odnosom prema uređenju zajednice (pastoralne poslanice) i vrlo aktualnom teologijom kršćanske odgovornosti za svijet (1 Pt). Tako vjernici mogu u svojim prirodnim međusobnim odnosima i “bez riječi” naviještati evanđelje (1 Pt 3,1).

– Parenetska tradicija židovsko-helenističkog mudrosnog učenja, kao što se npr. nalazi u starozavjetnoj knjizi Mudrosti, nastavlja se u Jakovljevoj poslanici. Tom prilično nepovezanim spisu nedostaju izričita svjedočanstva o Kristu, tako da se čak i posumnjalo u njegovo kršćansko porijeklo. Ali autoru nije stalo do vjere koja se priznaje riječima, nego do “djela” vjere u svakidašnjem životu (usp. Jak 2,14–26).

5. Pravila za život zajednice

Pošto je izumrla generacija prvih svjedoka i velikih misionara, zajednici se nametnuo problem nasljedovanja. Tko će voditi zajednicu i odakle će ti ljudi crpiti svoj autoritet? Osim toga zajednicama su bile sve potrebnije trajne uredbe za njihovo organiziranje, disciplina i zajednički život. Što je vrijeme više odmicalo i udaljavalo Crkvu od izvora vjere, to je bila veća potreba da se Crkva neposredno poveže s Kristom. U tom pogledu možemo u poslanicama razlikovati ove teme:

– Preporuka i legitimiranje nasljednika. Poslanica Kološanima želi zajednici preporučiti “Epafru” kao “namjesnika” apostola (usp. Kol 1,7–8; 4,12–13). U osobama “Timoteja” i “Tita” pastoralne poslanice zapravo misle na sve službenike koji u zajednicama imaju vodstvenu službu: žele ih uputiti kako će svoju zadaću uzorno vršiti. Proslov Prve Ivanove poslanice jest u neku ruku “samopreporuka” (1 Iv 1–4). Autor se pozivlje na svoje duhovno iskustvo. Poslanica Efežanima izvodi sve službe neposredno od uskrslog Krista (Ef 4,7–12);

– Propisi zajednice za bogoslužje, za biranje prikladnih predstojnika (biskupa, prezbitera), đakona i đakonisa i za stalež udovica u kršćanskoj zajednici (usp. 1 Tim, Tit). Upute glede pokorničke discipline sadrži 1 Iv 1,8–22 i Jak 5,13–20;

– Teologija Crkve. Ono što Evanđelja predočuju jednostavnim i ganutljivim slikama iz Isusova života, to poslanica Efežanima veliča jezikom svojih himana i pojmovima religijsko-filozofskog razmišljanja: Krist, nad sve kozmičke vlasti uzvišena “glava”, ostaje uvijek povezan sa svojim tijelom, s Crkvom (usp. Ef 1,22–23; Kol 1,18–19). To je njezino “božansko otajstvo” (usp. Kol 2,2 ; 1 Tim 3,15–15). I Poslanica Hebrejima nastoji Crkvu protumačiti u Božjem i Kristovu svjetlu. Umorne i slabe vjernike treba opet povesti na “izvore” (Heb 3,4) njihova pouzdanja, tj. do žrtve nebeskog Velikog svećenika koja diže i oprašta sve grijeha.

5.3 Književni rod “Apokalipsa” i njegovi oblici

5.31 Kršćansko preuzimanje toga roda

Ivanovo Otkrivenje (Apokalipsa) označeno je kao “najžidovskija” knjiga Novog zavjeta, ne samo zbog toga što navodno odiše nekršćanskim duhom osvete nego i toga što se služi istim izražajnim sredstvima kao i mnoge židovske apokalipse tadašnjeg vremena. U takvoj ocjeni Otkrivenja ima istine samo u tome da je ta knjiga u formalnom smislu vrlo srodna sa židovskom književnom vrstom, ali njezin duh je duh Isusa Krista (ne ulazimo u raspravu o neprikladnu poistovjećivanju pojmova “židovski” i “duh osvete”).

5.32 Kršćansko prihvaćanje oblika

“Pokrštenje” tipično apokaliptičkih oblika može se pokazati i u pojedinostima:

1. Nije posrijedi pseudoepigrafija

Židovske su apokalipse sve odreda pseudoepigrafski spisi, a stvarni se autori skrivaju iza poznatih imena prošlosti (Adam, Henoh, Abraham, Mojsije, Ilija itd.). Nasuprot tome autor Otkrivenja spominje – po mišljenju i kritičke biblijske znanosti – svoje ime: “Ivan” (usp. 1.1.9; 22,8).

Tko je pak bio taj “prorok” Ivan (22,9), da li je identičan s Apostolom ili s nekim u predaji spominjanim prezbiterom Ivanom, to ostaje sporno. Ali u svakom slučaju taj postupak autora otkriva da on želi osobno “svjedočiti za Isusa” (1,9).

2. Vizije nebeskog Krista

Vizionarski opisi Kristove nebeske moći i slave (usp. 1,10–20; 14,1–5; 19,11–16) imaju ključnu ulogu za shvaćanje čitave knjige. Čitatelj ne treba očekivati nikakvu tajnu objavu buduće svjetske povijesti, nego svjedočanstvo jedne i konačne “Objave Isusa Krista” (usp. 1,1).

3. Pisma uzvišenog Krista

Židovska apokaliptika pozna oblik “nebeskih pisama”, poruka koje odozgo stižu na tajanstven način. U Otkrivenju Sin Čovječji kao Gospodar i sudac svoje Crkve diktira vidiocu pisma opomene i utjehe za sedam zajednica Male Azije (usp. 2 – 3).

4. Opis nebeske liturgije

Od nebeskog putovanja koje je kao književni oblik bilo jako omiljeno među apokaliptičarima – a to je bio okvir za otkrivanje svih mogućih tajni, npr. i svijeta anđela – ostala je samo kratka natuknica (4,1–2). Nasuprot tome u središtu stoji širok opis nebeske liturgije. On dosiže vrhunac u svečanoj intronizaciji zaklanog Janjeta koje iz Božje ruke prima i otvara zapečaćenu knjigu, koju ne može nitko drugi otvoriti – veličanstvena slika odlučne uloge smrti i uskrsnuća Isusa Krista u rješavanju svih svjetskih tajni.

5. Slika suda kao poziv na obraćenje

Apokaliptička literatura – sve do Danteove “Božanstvene komedije” – opisuje u strašnim slikama paklene muke i božansku osudu. I Otkrivenje šokira čitatelja nizom zastrašujućih scena, koje bi mogle potjecati iz bolesne mašte. Ali u isto vrijeme treba imati na umu dvoje: prvo, čovječanstvo je u svako vrijeme proživljavalo iskustva užasa, brutalnosti, besmislenog razaranja i bolnog umiranja, iza kojih daleko zaostaju stilizirane “naricaljke” Apokaliptike; i drugo, Otkrivenje želi svojom prijatnom i osudom potaknuti na obraćenje i vjernost “svjedočenja za Isusa” (12,17). Sve i pod djelomično zastrašujućom apokaliptičkom maskom, posljednja knjiga Novoga zavjeta ostaje “vječno Evanđelje (usp. Otk 14,6 –7).

Tekst ovog pisma sastavio je
Dr. Franz Joseph Schierse, Niederbreitbach

DODATAK 1

Primjer sinopse³

315. Isus ide prema Maslinskoj gori i proriče bijeg učenika i Petrovo zatajenje

Mt 26,30–35

³⁰Otpjevavši hvalospjeve, zaputiše se prema Maslinskoj gori.

³¹Tada im reče Isus: Svi ćete se vi još ove noći sablazniti nada mnom.”

Ta pisano je: “Udarit ću pastira i ovce će se razbjeći.” Ali kad uskrsnem, ići ću pred vama u Galileju.

³³Odgovori mu Petar: Ako se svi sablazne nad tobom, ja se nikada neću.

³⁴Reče mu Isus: Zaista, kažem ti, još ove noći, prije nego se pijetao oglasi, triput ćeš me zatajiti.

³⁵Kaže mu Petar: Pa bude li trebalo i umrijeti s tobom – ne, neću te zatajiti. Slično rekoše i svi učenici.

Mk 14,26–31

²⁶Otpjevavši hvalospjeve, zaputiše se prema Maslinskoj gori.

²⁷I reče im Isus: “Svi ćete se sablazniti.

Ta pisano je: “Udarit ću pastira i ovce će se razbjeći.” Ali kad uskrsnem, ići ću pred vama u Galileju.

²⁹Reče mu Petar: Ako se i svi sablazne, ja neću!

³⁰Kaže mu Isus: Zaista, kažem ti, baš ti, danas, ove noći, prije nego se pijetao dvaput oglasi, triput ćeš me zatajiti.

³¹Ali on je upornije uvjeravao: Bude li trebalo i umrijeti s tobom – ne, neću te zatajiti. A tako svi govoraahu.

Lk 22,31 – 34.39

^{22,39}Iziđe te se po običaju zaputi prema Maslinskoj gori. Za njim podoše i njegovi učenici.

^{22,31–34}Šimune, Šimune, evo Sotona zaiska da vas prorešeta kao pšenicu. Ali jasam molio za tebe da ne malakše tvoja vjera. Pa kad k sebi dođeš, učvrsti svoju braću.

³³On će mu: Gospodine, s tobom sam spreman i u tamnicu i u smrt.

³⁴A Isus će mu: Kažem ti, Petre, neće se danas oglasiti pijetao dok triput ne zatajiš da me poznaš.

Iv 18,1; 16,32; 13,36–38

^{18,1}Nakon tih riječi zaputi se Isus sa svojim učenicima na drugu stranu potoka Cedrona: ondje bijaše vrt u koji uđe Isus i njegovi učenici.

^{16,32}Evo dolazi –došao je – čas: raspršit ćete se svaki na svoju stranu i mene ostaviti sama. No ja nisam sam jer je Otac sa mnom.

^{13,36–38}Kaže mu Šimun Petar: Gospodine, kamo to odlaziš? Odgovori Isus: Kamo ja odlazim, ti zasad ne možeš poći za mnom. No poći ćeš poslije.

³⁷Kaže mu Petar: Gospodine, a zašto sada ne bih mogao poći s tobom? I život ću svoj položiti za tebe! Odgovori Isus: Život ćeš svoj položiti za mene? Zaista, zaista kažem ti: pijetao neće

zapjevati dok me triput ne zatajiš.

³ Preuzeto iz: ALAND, Kurt, *Synopsis quattuor Evangeliorum*. Stuttgart (6)1969. Prijevod: Duda – Fućak, Novi Zavjet. Zagreb 1973.

DODATAK 2

PRIMJERI ZA EGZEGETSKU METODU I NJEZINU PRIMJENU

2.1 Daljnje usavršavanje metode povijesti oblika

O metodi: Povijest se oblika trudila ne samo da imenuje različite književne rodove i oblike nego i da otkrije njihovu specifičnu strukturu. Ona je u tome došla do prilično sigurnog rezultata: da svaki rod i oblik slijedi određene zakone što se tiče građe, strukture, jezične formulacije i "osnovne sheme". Ti počeci osnovne metode davno su dalje razvijeni profinjenim metodama lingvističke strukturalne analize. Nažalost, lingvistika je danas ipak podlegla napasti da često vrlo jednostavne stvari opisuje nekim teško shvatljivim, ishitrenim jezikom... Njezina su zapažanja na tekstu uglavnom dostupna svakom pozornu čitatelju Biblije bez nekih većih predznanja; tu je u biti riječ o umijeću da se svaki pojedini tekst čita uz poseban interes i postavljanje odgovarajućih pitanja. Taj je raster nastao na samom tekstu i stoga može posvijestiti strukturu na kojoj je taj tekst građen:

- Kako je prikazano *odvijanje radnje*?
- Tko su *akteri* koji se javljaju u tekstu (osobe i drugi nosioci radnje, npr. oluja, valovi, glad...)?
- U kakvu međusobnu odnosu stoje ti akteri (obiteljskom, profesionalnom, religioznom...)?
- *Vrijeme i mjesto* događaja.
- Kako akteri u tekstu komuniciraju međusobno (*strukture komuniciranja*)?
- Koje *vrednote, motivi i ciljevi* određuju ponašanje pojedinih aktera?

Primjer: Izgon zlog duha – Mk 1,21–28

Metoda povijesti oblika izvela je iz ovog i drugih opisa izгона demona jednu "osnovnu shemu" prema kojoj su sastavljeni takvi izvještaji:

- Najprije se opisuje stanje opsjednutog.
- Demon se osjeća ugrožen Isusovom nazočnošću, pokušava Isusa otjerati objavljujući njegovo pravo ime.
- Isus naređuje demonu da ušuti i iziđe.
- Demon izlazi uz negodovanje.
- Gledaoci potvrđuju izgon.

Strukturalna analiza može k tome pojedini tekst još točnije raščlaniti i čitatelja uvesti u odluke, pred koje ga Evanđelje želi staviti:

1. Tijek događaja: Isus *ide* u sinagogu i *naučava*; slušatelji su *izvan sebe* zbog njegova učenja; tu je neki opsjednut čovjek koji *viče*; Isus *prijeti* nečistom da zašuti i iziđe iz čovjeka; duh *omlačuje* čovjekom i *izlazi* urlajući; gledaoci su *zaprepašteni i priznaju* moć Isusova novog učenja nad duhovima; glas o Isusu *širi* se svom zemljom.

2. Akteri: *Isus*, njegov "novi" *nauk* u "*sili*" – *čovjek* (zarobljen) od nečistog duha, izgubio je svoju samostalnost u tolikoj mjeri da iz njega progovara još samo duh – *nečisti duh* sam, koji se mora dijeliti od čovjeka kojega je zaposjeo – *gledaoci i slušatelji* koji su pod dojmom Isusova učenja i događaja.

3. Međusobni odnos aktera: Čovjek, to jest nečisti duh koji govori iz njega, niječe svaki odnos između sebe i Isusa ("Što mi imamo s tobom, Isuse Nazarećanine?"). Nasuprot tome Isus uspostavlja nov odnos s čovjekom koji mu je do tada stran, i to oslobađajući ga od nečistog duha (u drugim izvješćima o izgonu ovaj je dio pobliže izložen; usp. Mk 5,18 –20).

4. Vrijeme i mjesto: Izgon se događa u *subotu* i to u *sinagogi* u Kafarnaumu, vijest o tome, odnosno "glas" o Isusu ide "*na sve strane*", u svu okolnu pokrajinu Galileju. Time se ne smjera samo na tijekom prakršćanskog misioniranja (od Židova k poganima), nego i na oslobađanje od židovskih zapovijedi glede subote i propisa o čišćenju (usp. Mk 7,1 –23).

5. Strukture komuniciranja: Isus uči ne kao pismoznanci koji riječ Božju obeskreppljuju svojim ljudskim predajama (usp. Mk 7,8 –13) i ljudima "tovare teška bremena" (Mt 23, 4). On ne primjenjuje "silu" svog učenja da zastraši slušatelje, njima zagospodari, nego da ih *oslobodi* i omogućući im zdrav, *odgovoran život*.

Nečisti je duh ovladao čovjekom i postupa s njime kao s *utamničnikom* ili *robom*. Njegovo destruktivno, razorno držanje (usp. Mk 9,22) očituje se u tome da Isusu podmeće namjeru kao da želi "*uništiti*" čovjeka – on u isto vrijeme koristi čovjeka kao taoca – i da ne želi imati ništa zajedničko s Duhom Svetim. Kako je malo tom

duhu stalo do čovjekova dobra, odaje konačno i njegovo “omlaćivanje” čovjekom: on želi *uništiti* (posjedovati) čovjeka, svoj dosadašnji posjed, rastrgati ga da ne postane posjed nekog drugog (Božji). Slušatelji i očevici, koji nisu pobliže označeni (“oni”, “svi”), primjerno ispunjavaju svoju ulogu, oni doista slušaju i uistinu promatraju događanje – što međutim i u biblijska vremena nije bilo samo po sebi razumljivo (usp. Dj 7,54: “zatvoriti uši”). Osim toga oni pripovjedaju drugim ljudima sve što su vidjeli i čuli.

6. Vrednote, motivi i ciljevi: Zgoda ništa ne kaže zašto je nečisti duh zaposjeo čovjeka, nego samo ustanovljuje da ima takvih ljudi koji su vrijedni sažaljenja. Time demonsko djelovanje postaje još nerazumnije i besmislenije. Ne može se otkriti pozitivna vrednota, osim da nečisti duh želi svoju rušilačku moć samodopadno demonstrirati na čovjeku.

Za razliku od toga Isus svojim učenjem zastupa Božje vrednote i ciljeve; “kraljevstvo Božje” (Mk 1,15), koje želi stati na kraj sotoninoj vlasti (usp. Mk 3,27; Mt 12,28), da bi čovjek, komu je vraćena njegova sloboda, mogao ponovo živjeti u zajedništvu sa svojim Stvoriteljem.

2.2 Metoda povijesti redakcije

Primjer: Isus poziva carinike i grešnike (Mk 2,13 –17 par.)

Povijest redakcije uglavnom se služi sinoptičkom usporedbom. Samo na osnovi mnogo malih pojedinačnih zapažanja moguće je stvoriti sliku o redakcijskoj djelatnosti pojedinog evanđelista. Pri tome je lakše otkriti posebnost Mt i Lk nego Markovu redakciju razlučiti od mogućih izvora kojima se on služio.

12. Isus poziva carinike i grešnike⁴

Mt 9, 9 –13

⁹Kad Isus pođe odatle dalje, opazi čovjeka imenom Mateja gdje sjedi u carinarnici; te mu reče: Hajde za mnom! On ustade i pođe za njim.

¹⁰Kad je poslije toga Isus sjedio za stolom u njegovoj kući, dođoše mnogi carinici i grešnici te sjedoše za stol s njim i s njegovim učenicima.

¹¹Kad to opaziše farizeji, upitaše njegove učenike:

Zašto vaš učitelj jede s carinicima i grešnicima?

¹²Kad to Isus ču, odgovori: Ne treba zdravima liječnik nego bolesnima.

¹³Idite i naučite što znači: Više volim milosrđe nego žrtvu.

Jer ja nisam došao da pozovem pravednike nego grešnike.

Mk 2, 13 –17

¹³Ponovo iziđe k moru. Sav je narod dolazio k njemu a on ga učio.

¹⁴Prolazeći opazi Levija, Alfejeva sina, gdje sjedi u carinarnici, te mu reče: Hajde za mnom! On ustade i pođe za njim.

¹⁵Kad je poslije toga sjedio za stolom u njegovoj kući ondje se s Isusom i njegovim učenicima našlo i mnogo carinika i grešnika: bijaše ih mnogo koji su išli za njim.

¹⁶A kad književnici farizejske sljedbe vidješe gdje jede s grešnicima i carinicima, rekoše njegovim učenicima: Zašto jede skupa s carinicima i grešnicima?

¹⁷A Isus, kad to ču, reče im: Ne treba zdravima liječnik nego bolesnima.

Nisam došao da zovnem pravednike nego grešnike.

Lk 5,27 – 32

²⁷Poslije toga iziđe Isus i opazi carinika imenom Levija, gdje sjedi u carinarnici, te mu reče: Hajde za mnom!

²⁸On ostavi sve te ustade i pođe za njim.

²⁹Nakon toga Levi mu priredi u kući svojoj veliku gozbu; s njima za stolom sjedilo mnogo carinika i drugih.

³⁰Farizeji i njihovi književnici počnu mrljati te reknu: Zašto jedete i pijete s carinicima i grešnicima?

³¹Nato im Isus odgovori: Ne treba zdravima liječnik nego bolesnima.

³²Ja nisam došao da pozovem na obraćenje pravednike nego grešnike.

⁴ Iz ALAND, *Synopsis*, str.31.

Mt 9,9–13: Matej ispušta uvodni redak Mk 2,13 i time ovu zgodu tješnje povezuje s prethodnim ozdravljenjem uzetoga. U r. 9 Isus opazi "nekog čovjeka" kako sjedi u carinarnici čime se naglašava opće značenje i primjernost scene. Pozvani se za razliku od Mk zove ne Levi, nego "Matej" (usp. Mt 10,3), jedan od dvanaest apostola, s kojim su zajednice za koje je pisano ovo Evanđelje sigurno bile u posebnim odnosima. Na spominjanju njegova imena vjerojatno se temelji i predaja koja Mateja smatra autorom ovog Evanđelja.

U r. 10 Mt je donekle oklaštrio nezgodnu Markovu formulaciju (kao i na mnogim drugim mjestima), a u r. 11 spominje samo farizeje kao protivnike, što opet ide pod ruku s naglašenom protufarizejskom polemikom u Mateja. Tipično je za Mt konačno i citiranje riječi Pisma Hoš 6,6 (usp. isti citat Mt 12,7), te u farizejskom židovstvu nakon razorenja Hrama često citirane rečenice. Mt njome tumači Isusov milosrdni odnos prema grešnicima i na taj način (kao i inače) pojačava kristološki vid ove diskusije.

Lk 5,27–32: Lk skraćuje Markov uvodni redak i svojim "poslije toga" uspostavlja vremensku povezanost s prethodnom raspravom (ta se tehnika može često zapaziti – usp. neposredni prijelaz u 5,33). Isus "opazi carinika imenom Levija": svečaniji izraz želi već istaći teološko značenje zgrade poziva. Carinik "ostavlja sve" (r. 28), tipično Lukina formulacija (usp. Lk 15,11; 14,33; 18,22) koja upućuje na idealno zajedništvo dobara Pracrkve. U r. 29 situacija je opisana jasnije nego u Mk. "Levi" priređuje "veliku gozbu" (usp. Lk 14,13) – Poznata Lukina ljubav prema gozbama (Lk 7,36–50; 14,1–24; 22,24–30).

Farizeji "mrmrljaju" (usp. 15,1) protiv učenika (r. 30), tako da prigovor nije više upućen Isusu nego izravno njima. Dakle riječ je jasno o praksi kršćanske zajednice koja u svojim redovima trpi carinike i grešnike. A da ni unutar ni izvan zajednice ne bi nastalo pogrešno mišljenje kao da pozvani grešnici mogu ostati kod svog grešnog života, dodaje Lk u r. 32: grešnike "na obraćenje" (usp. 15,7; 24,47). Naravno Lk nije htio tim upozorenjem ograničiti Božju spremnost na praštanje.

Mk 2,13–17: Obično se smatra da je tek Mk spojio dvije prvotno odvojene predaje u ovoj raspravi: kratki izvještaj o pozivu (r.13–14) i zgodu gozbe (r.15–17). Budući da je r.13 formulirao očito sam Mk, ostaje od Levijeva poziva (koji nije ni spomenut u listama apostola i koga ne treba poistovjećivati s Matejem) samo još r. 14 (usp. sličnu strukturu 1,16–20).

Zgoda gozbe služi kao okvir da se sporni problem s "pismoznancima farizejske sljedbe" riješi uz pomoć Isusove riječi, pri čemu u povijesti predaje vjerojatno valja računati s ovim stadijima:

- U Isusovu je životu posrijedi bila sablažnjiva praksa zajedničkog stola s carinicima i javnim grešnicima, odbačenim rubnim skupinama u židovstvu (usp. Mt 11,19). Tu je "Sitz im Leben" Isusov objed s grešnicima.
- U Pracrkvi se pitalo da li pored Židova, "pravednika", smiju u gozbenu zajednicu Crkve biti primljeni i pogani, tj. "grešnici". "Sitz im Leben" ovdje je spor s judaistima (Dj 15).
- U Markovim zajednicama postavljalo se pitanje kako se valja odnositi prema krštenim grešnicima. Da li moraju biti isključeni od Euharistije ili je Isus i takvima ponudio svoje zajedništvo? Ovdje je "Sitz im Leben" pokornička disciplina zajednice.

Isusov odgovor vrijedi u sva tri slučaja. Povezujući kasnije probleme s Isusovom gozbom s grešnicima, Mk ne ostavlja nikakve sumnje ni u pogledu neograničene Božje spremnosti na praštanje ni u to da "obraćenje" (u Luke posebno istaknuto) jest po sebi razumljiva posljedica svakog poziva grešnika.

Isusova poslovična misao (r.17) označena je u istraživanju povijesti oblika kao djelo zajednice, jer izraz "nisam došao" pretpostavlja pogled unatrag na svu Isusovu aktivnost. Noviji komentari (tumačenja) vide u toj riječi izreku o glasnicima kojom Isus tumači svoje božansko poslanje nasuprot farizejima.

DODATAK 3

Važnija literatura na njemačkom

Josef Schreiner (izd.), *Gestalt und Anspruch des Neuen Testaments*. Echter Würzburg ²1979, 423 str.
Težište ovog grupnog djela jest teologija i povijest predaje i oblika u pojedinim novozavjetnim spisima. Tko se želi informirati o posebnim problemima (npr. izvor "Q", sinoptičko pitanje, posebnost Evanđelja, Apokaliptika) naći će ovdje na relativno malom prostoru pouzdane informacije.

Karl-Heinz Müller (izd.), Die Aktion Jesu und die Re-Aktion der Kirche. Jesus von Nazaret und die Anfänge der Kirche. Echter Würzburg 1972, 168 str.

Tečno pisana knjiga može pomoći u upoznavanju povijesne i duhovne pozadine Isusove poruke i nastanka pouskrsne zajednice. Osim toga ona uz pomoć mnogobrojnih primjera iz teksta pokazuje kako Evanđelja valja metodički ispravno čitati i tumačiti. Za svako poglavlje ima opširan popis literature.

Heinrich Zimmermann, Neutestamentliche Methodenlehre. Darstellung der historisch-kritischen Methode. Katholisches Bibelwerk, Stuttgart ⁶1978, 282 str.

Knjiga je pisana u prvom redu za stručni teološki studij (mnogi grčki tekstovi). Ipak poglavlje "povijest oblika" mogu čitati s velikom korišću i oni koji ne znaju grčki.

Hans Conzelmann – Andreas Lindemann, Arbeitsbuch zum Neuen Testament. (Uni-Taschenbücher 52), Quelle & Meyer, Tübingen 1975.

Knjiga bogata sadržajem obuhvaća uz metodologiju još i novozavjetnu povijest i uvod u NZ i kratki prikaz povijesti prkršćanstva. Ona pretpostavlja kritičke čitatelje koji neće nekritički prihvaćati svaki sud.

DODATAK 4

Izbor literature na hrvatskom

BEA, Augustin, Evanđelja u svjetlu povijesti i vjere. Novi znanstveni pogledi na sinoptička Evanđelja. Zadar 1966, 77 str.

Knjižica poznatoga bibličara i ekumenista. Na jednostavan način govori o Evanđeljima ukoliko su povijesni dokumenti ("u svjetlu povijesti") i ukoliko su svjedočanstva vjere ("u svjetlu ... vjere). U prvom dijelu izlaže metodu povijesti oblika i metodu povijesti redakcije evanđelja, njihove pretpostavke, načela i granice. Drugi dio promatra Evanđelja ukoliko su nadahnute knjige pa iz današnjih novih spoznaja upućuje na neke nove poglede na inspiraciju (bogoduhost) biblijskih knjiga.

DEISS L., Uvodi u prva tri Evanđelja – **DUDA, B.**, Sinoptičko pitanje. Zagreb 1966. (ciklostilom), Biblijski niz 4, 176 str.

Prijevod uvoda u djelo SINOPSE I, Brugges 1962. Daje kratke i jednostavno izložene, ali vrlo bogate, stvarne, pregledne, znanstveno obrazložene i vjernički produbljene uvode u prva Evanđelja. Osobita je vrijednost knjižice pomna književna analiza pojedinih Evanđelja. Drugi dio (DUDA) izlaže ukratko sinoptičko pitanje i njegova rješenja kroz povijest i danas.

FUČAK, Jerko, Evanđelje ljubljenog učenika, Zagreb 1973, 48 str. (ciklostilom).

To su "bilješke za uvod u razumijevanje četvrtog Evanđelja". Izlažu jezik i stil, narav, plan, glavne misli, literarnu strukturu i diskusiju oko autora toga Evanđelja te njegov odnos prema sinopticima, rasprave o njegovoj povijesnosti i višeznačnim izrazima u njemu.

FUČAK, Jerko, Uvod u teologiju sinoptika. Zagreb 1973, 48 str. (ciklostilom).

Na pristupačan i jednostavan način obrađuje kako je nastajala i razvijala se židovska i kršćanska biblijska teologija, zatim kako je Crkva kroz vjekove pristupala Evanđelju, koje su praktične metode i teološka načela toga pristupa, koji su zahtjevi i potrebe našega vremena u tom pogledu, kako je nastala, kako se razvijala i što je novozavjetna biblijska teologija, u kakvu je odnosu prema drugim granama teologije, koji su njezini današnji problemi. Na kraju se kratko (po Schnackenburgu) izlaže Isusov nauk i poslanje po sinoptičkim Evanđeljima te teologija pojedinih sinoptika.

HARRINGTON, Winfrid, J., Uvod u Novi zavjet (Priručnici 13–14). Zagreb, KS, 1975, 513 str.

Klasičan, za šire čitateljstvo pisan udžbenik. Donosi povijest novozavjetnog vremena, tumači postanak Evanđelja te osnovne podatke o svakom pojedinom Evanđelju i svakom pojedinom spisu Novoga zavjeta. Na kraju se nalazi i iscrpna hrvatska bibliografija o Novom zavjetu.

KSELMAN, John, S., Današnje istraživanje Novog zavjeta: Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta (Priručnici 18), str. 229–263. Zagreb, KS, 1980.

Nešto stručnije, ali na svima jasan i dostupan način prati povijest tumačenja Novoga zavjeta od početka Crkve do danas. Osobito pomno obrađuje kritički pristup Novomu zavjetu u 19. i 20. stoljeću.

Naslov izvornika: Theologie im Fernkurs – Grundkurs
Njemački izdavač: Domschule e.V. 8700 Würzburg 11
Prireditelji: Prof. dr. Günter Koch, Würzburg – Domkapitular Josef Pretscher, Würzburg.
Prijevod: Dr. Ivan Dugandžić, Humac
Dorada i prilagodba: Dr. Marijan Jerko Fućak, Zagreb
Stručna lektura: Dr. Roko Bonaventura Duda, Zagreb
Izdaje: Institut za teološku kulturu laika, Zagreb, Kaptol 31
Glavni i odgovorni urednik: Dr. Marijan Jerko Fućak, Zagreb, Kaptol 9
Copyright za hrvatsko izdanje: Institut za teološku kulturu laika, Zagreb, 1982.
Tisak: Kršćanska sadašnjost, Zagreb